

DE LANGE NACHT VAN MAFEKING

DE NEDERLANDSE PERS OVER HET BELEG VAN
MAFEKING GEDURENDE DE BOERENOORLOG
(1899-1902)

BERNY BERGMEESTER
STUDENTNUMMER: 3281396

ONDERZOEKSSEMINAR III
DR. MARTIN BOSSENBROEK
5 JULI 2012

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Mafeking tijdens de Boerenoorlog	1
Historiografische discours	3
De Nederlandse pers in een breder perspectief	6
De Nederlandse pers en Zuid-Afrika rond 1900	6
De invloed van de politiek op de Nederlandse pers	8
Nationalisme, oplagecijfers en de Boerenoorlog.....	9
De nieuwsbronnen van de Nederlandse pers	11
De relatie tussen de Nederlandse- en de Britse pers.....	13
Voorbereidend werk	15
Geen verrassing	15
Polemiek en jingoïsme.....	19
Verdediging en aanval	21
Het eerste wapengekletter.....	21
Een literaire oorlog	23
Ethische kwesties	26
De laatste patriottische aanval.....	31
Conclusie	35
Bronnen	37
Literatuurlijst	40

DE LANGE NACHT VAN MAFEKING

DE NEDERLANDSE PERS OVER HET BELEG VAN MAFEKING
GEDURENDE DE BOERENoorlog (1899-1902)

INLEIDING

Mafeking tijdens de Boerenoorlog

Vlaggen met het Sint-Joriskruis wapperen door de straat, mensen schreeuwen, huilen, drinken en dansen. Het nationale volkslied *Rule Britannia* en met name de zin *God save the Queen* zijn overal in het land te horen. Het feest is bijna hysterisch van aard, zo onderbreekt het publiek een muziekconcert van Wagner in Londen, onder andere bijgewoond door de Prins van Wales, omdat zij zich door de opwindende niet meer stil kunnen houden.¹ Op het beursplein in het hart van het land maken 5.000 stedelingen er een groot feest van. De progressieve liberaal Charles Masterman kan er met zijn hoofd niet meer bij en vraagt zich af of er een buitenlandse invasie heeft plaatsgevonden, zo verstaan de feestvierende en in zijn ogen zedeloze mensen van hem af.² In andere steden is het feest niet minder groot, in Liverpool, Glasgow en Newcastle steekt men vuurwerk af en spelen er fanfarekorpsen.³ Toch is het niet vreemd dat de mensen zich zo uitgelaten voelen, zij hebben al maandenlang het nieuws uit Mafeking op de voet gevolgd. Het is vrijdagavond 18 mei 1899, drie uur voor middernacht, het nieuws van het zuidelijk halfrond heeft zojuist de hoofdstad via een Reutersbericht bereikt.⁴ De Britten hebben Mafeking bevrijd, na een belegering van 217 dagen.⁵ Het jingoïsme, een extreme vorm van patriotisme dat zich uitdrukt in een vijandigheid naar een ander land,⁶ viert hoogtij. Het woord *Maffick* wordt op die dag opgenomen in de Britse vocabulaire en staat, niet verwonderlijk, synoniem voor rumoerig feestvieren. Het feest zou nog tot diep in de nacht doorgaan. Voor de pro-Boer gezinde Nederlanders zou het een lange nacht vol

---

¹ R. Cavendish, 'The relief of Mafeking', *History Today* 50 (2000) 53.

² F. Driver, D., Gilbert, 'Capital and Empire: Geographies of Imperial London', *Geojournal* 51 (2000) 30.

³ P.M. Krebs, *Gender, Race, and the Writing of Empire: Public Discourse and the Boer War* (Cambridge 1999) 1.

⁴ Krebs, *Gender, Race, and the Writing of Empire*, 1-2.

⁵ S.T., Plaatje, J.L., Comaroff (ed.), *Mafeking diary: a black man's view of a white man's war* (Cambridge 1990) 41.

⁶ J.A. Hobson, *The Psychology of Jingoism* (Londen 1901) 1.

treurnis worden. Al maandenlang was Mafeking voor hun een misère, een donkere periode waaraan geen einde leek te komen.

Mafeking was een onbeduidende stad in het uiterste noorden van de Engelse Kaapkolonie, omringd door de Zuid Afrikaanse Republiek in het oosten en het Britse protectoraat Bechuanaland in het noorden. Aan het einde van de negentiende eeuw deed Mafeking voornamelijk dienst als treinhalte op de spoorlijn die de hoofdstad van de Kaapkolonie verbond met het in Rhodesië liggende Bulawayo. Dat die onbetekenende stad toch zo in het nieuws kwam, lag aan het feit dat het Engelse opperbevel Mafeking had uitgekozen als één van de meest noordelijke verdedigingsbases in de tweede Boerenoorlog (1899-1902). Op 13 oktober 1899 omsingelden de Boeren de stad, één dag na de eerste schotenwisselingen in de oorlog, waardoor de stedelingen gedwongen werden om niet alleen tegen de vijand te vechten maar ook tegen de honger. Mafeking kreeg veel media-aandacht en niet onterecht, de stad had in de eerste paar maanden van de oorlog, tezamen met de andere belegerde steden Kimberley en Ladysmith, een belangrijke invloed op de Britse troepenbewegingen.⁷ Door de aandacht van de Engelse pers stonden die steden in de belangstelling van de Britse bevolking en werd er politieke druk uitgeoefend om die plaatsen te bevrijden. Het zeven maanden durende beleg van Mafeking zou echter pas het volgende jaar door de Britten opgeheven worden. De Engelse pers kreeg al snel lucht van de belegering en publiceerde veelvuldig over de stad en zijn heldhaftige en onverzettelijke verdedigers. Hierbij werden de belegerden geroemd om hun uithoudingsvermogen en discipline en dienden zij als voorbeeld voor de rest van het Britse imperium. De belegeraars werden door de Britten weggezet als onethische mensen en agressievelingen. De Nederlandse pers had echter een geheel andere beeld van de belegering. Zo rond de eeuwwisseling was de verslaggeving anti-Brits van karakter en daarbij werden de Boeren, als afstammelingen van Nederlanders, door de chauvinistische kranten juist een warm hart toegedragen. Er wordt daarom ook wel gesteld dat er aan het einde van de negentiende eeuw naast het Britse jingoïsme ook een Nederlandse versie van het jingoïsme bestond.

---

⁷ M. Connelly (ed.), D. Welch (ed.), *War and the Media: Reportage and Propaganda, 1900-2003* (Londen 2005) 1.

Historiografische discours

In het historiografische debat over een Nederlandse variant van het jingoïsme liet de econoom en criticus van imperialisme John Hobson zich gelden. Zo beweerde Hobson in zijn boek *The Psychology of Jingoism* dat Nederlanders tijdens de Boerenoorlog net zo bevooroordeeld en patriottisch reageerden als de Britten, omdat zij alleen gebruik maakten van Zuid-Afrikaanse bronnen.⁸ In de ogen van Hobson was Nederland net als Groot-Brittannië zeer nationalistisch, alleen was de bevolking pro-Boer en anti-Brits. De Nederlanders meenden namelijk dat de Boeren afstammelingen waren van de Hollanders die in 1652 in Zuid-Afrika voet aan wal hadden gezet. De aan de Universiteit van Amsterdam docerende Professor Niek van Sas kan zich vinden in de mening van Hobson en stelt in zijn boek *De Metamorfose van Nederland: van oude orde naar moderniteit 1750-1900*, dat er in Nederland rond 1900 wel degelijk een uitgesproken vorm van jingoïsme bestond, waarin het verleden van Nederland een belangrijke rol speelde.⁹ In zijn academisch proefschrift *A war of Words* is Vincent Kuitenbrouwer minder overtuigd van een Nederlandse jingoïsme rond de eeuwwisseling. Zo geeft hij toe dat de pro-Boer beweging een aanzienlijke invloed had op het Nederlands nationalisme maar gebruikt hij niet het woord jingoïsme, dat symbool staat voor een extreme vorm van patriottisme.¹⁰ Op familiebijeenkomsten moeten er levendige discussies zijn ontstaan want zijn oom¹¹ Maarten Kuitenbrouwer, neemt in zijn boek *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme* een ander standpunt in en beweert dat het Nederlandse nationalisme eerder ethisch dan jingoïstisch van aard was.¹² De meningen van historici over dit onderwerp lopen derhalve nogal uiteen, waarbij Niek van Sas en Maarten Kuitenbrouwer tegengestelde meningen hebben en Vincent Kuitenbrouwer een middenpositie inneemt.

Onderzocht zal worden of er sprake was van een Nederlands jingoïsme en of die een spiegelbeeld vormde van het Britse jingoïsme. Om te bepalen of aan het einde van de negentiende eeuw sprake was van een dergelijk omgekeerd jingoïsme in Nederland, wordt in deze these gebruik gemaakt van de berichtgeving in de Nederlandse kranten. In het onderzoek beperk ik mij tot het beleg van Mafeking, dat slechts een kleine episode

---

⁸ J.A. Hobson, *The Psychology of Jingoism* (Londen 1901) 102.

⁹ N.C.F. van Sas, *De Metamorfose van Nederland: van oude orde naar moderniteit 1750-1900* (Amsterdam 2005) 565.

¹⁰ J.J.V., Kuitenbrouwer, *A war of words. Dutch pro-Boer propaganda and the South African War* (Amsterdam 2010) 12.

¹¹ Kuitenbrouwer, *A war of words*, ii.

¹² M., Kuitenbrouwer, *Nederland en de opkomst van het moderne imperialisme: koloniën en buitenlandse politiek 1870-1902* (Amsterdam 1985) 225.

vormde in de Boerenoorlog maar wel veel aandacht kreeg van de media in Nederland en Groot-Brittannië. Alhoewel het beleg zeven maanden duurde, is de berichtgeving van de Nederlandse kranten over de belegeringsvoorbereidingen ook meegenomen in dit onderzoek, om zodoende inzicht te krijgen in het patriottische sentiment gedurende de paar maanden voor de Boerenoorlog. De Nederlandse pers had een nadrukkelijke invloed op de beeldvorming van haar lezers. Andersom kan ook gesteld worden dat de berichten die in de Nederlandse kranten verschenen, een afspiegeling waren van de meningen die in de Nederlandse maatschappij leefden. Al met al kunnen de contemporaine kranten daarom goed gebruikt worden om de onderzoeksvraag te beantwoorden. Het onderzoek richt zich derhalve op de vraag of en in hoeverre er sprake was van een Nederlands jingoïsme in de verslaggeving van de Nederlandse pers over de belegering van Mafeking. Het gaat hier dan ook om de beeldvorming van de Nederlandse pers. Om een juist beeld te vormen van de berichtgeving in de Nederlandse kranten, is er voor het onderzoek gebruik gemaakt van stads, regionale - en landelijke kranten. Verder is getracht om diversiteit aan te brengen in het onderzoeksmateriaal, door kranten met verschillende ideologische- en religieuze achtergronden als bronmateriaal te gebruiken.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zal allereerst de Nederlandse pers in een breder perspectief worden bekeken. Dat hoofdstuk baant de weg voor de volgende hoofdstukken. Zo zal bekeken worden in hoeverre de politiek invloed had op de Nederlandse pers en hoe de Nederlandse kranten aan het einde van de negentiende eeuw over de Boeren in Zuid-Afrika dachten. Verder zal ingegaan worden op de bronnen die de Nederlandse kranten gebruikten voor hun nieuwsartikelen over het buitenland en zal tevens de verhouding tussen de Nederlandse en Britse pers toegelicht worden. Daarnaast speelden bij het beleg van Mafeking verschillende ethische kwesties die veelvuldig beschreven werden in de Nederlandse kranten. Zo reageerde de Nederlandse pers op publicaties in de Engelse kranten waarin felle kritiek op de Boeren werd gegeven omdat zij het Britse vrouwenkamp bombardeerden en schreef de Nederlandse pers over inheemsen die door de Engelsen de stad uit werden gejaagd, omdat er te weinig eten was. Voorts klaagden de Boeren steen en been over het gebruik van zwarte soldaten in de Engelse verdediging en het ongepast hanteren van rode en witte vlaggen door de Britten. Het nationalistische sentiment werd in deze kwesties geprikkeld. Maar in hoeverre voelden de Nederlandse journalisten zich in die kwesties verbonden met de Boeren en was die verbondenheid een gevolg van de veronderstelde stamverwantschap tussen de

Boeren en de Nederlanders?

Aangezien het in deze these om patriottisme gaat, is het goed om de begrippen natie en nationalisme toe te lichten. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, de één kan niet zonder de ander. Ernest Gellner stelt dat nationalisme voornamelijk een politiek principe is, waarbij de nationale territoriale en politieke onderdelen moeten samenvallen.¹³ Nationalisme wordt hierbij als een beweging of een emotie gezien, die een natie als einddoel heeft. Uiteraard kan gesteld worden dat het begrip natie een sociaal geconstrueerd fenomeen is, oftewel een verbeelde gemeenschap, zoals Benedict Anderson heeft beargumenteerd.¹⁴ Los daarvan gaat het bij nationalisme uiteindelijk om politieke legitimiteit. Juist aan die politieke wil ontbrak het in Nederland. Het ideaal dat bij sommige politici leefde, om van de republieken in Zuid-Afrika een 'Groter Nederland' en een twaalfde provincie te maken, kwam tot een hard treffen met de ontvullende realiteit dat Nederland niet bij machte was om zoiets te bewerkstelligen.

In het discours over de Nederlandse berichtgeving van de kranten gaat het meestal over de verslaggeving van de Nederlandse pers over de gehele Boerenoorlog en niet over een specifieke streek en al helemaal niet over één stad. Zo beperkt Gerard Janssen zich in zijn boek over de verslaggeving van de Nederlandse pers in de Boerenoorlog niet tot een bepaalde periode of tot een specifiek strijdtoneel en richt Louis Zweers zich op de verslaggeving en op de fotografie in de gehele Boerenoorlog.¹⁵ Deze schrijvers richten zich aldus op de verslaggeving van de Nederlandse pers over het volledige strijdtoneel of tijdens de gehele oorlogsperiode. Die keuze kan ertoe leiden dat de gebeurtenissen oppervlakkig beschreven worden. Om dat te voorkomen, is in deze these de keuze gemaakt om de verslaggeving van de Nederlandse pers te beperken tot de belegering van de stad Mafeking. De saamhorigheid die Nederlandse journalisten met de Boeren voelden, speelde bij die verslaggeving een duidelijke rol. Of die betrokkenheid leidde tot een Nederlands jingoïsme, dat een spiegelbeeld was van het Britse jingoïsme, dat zal in deze these behandeld worden.

---

¹³ E. Gellner, *Naties en nationalisme* (Vert. uit het Engels; Amsterdam 1994) 1.

¹⁴ B. Anderson, *Imagined Communities* (Londen 1991) 6.

¹⁵ G.B. Janssen, *De Boerenoorlog 1899-1902 en de reacties in de Nederlandse pers* (Arnhem 1980); L. Zweers, *De Boerenoorlog: Nederlandse fotografen aan het front* (Den Haag 1999).

De Nederlandse pers en Zuid-Afrika rond 1900

Vóór de eerste Boerenoorlog (1880-1881) werden de Zuid-Afrikaanse Boeren in de Nederlandse literatuur beschreven als dom en achterlijk.¹⁶ Naast de Bijbel kenden de Boeren weinig andere boeken en zij werden ook niet gezien als een toonbeeld van vooruitgang. De Boeren kregen meer waardering na de successen in de eerste Boerenoorlog en die belangstelling vlamde in 1895 na de *Jameson Raid* fel op, waarna een gemythologiseerd beeld van de Boeren ontstond, dat dienst deed om de Nederlandse moraal onder de loep te nemen.¹⁷ Vrij abrupt veranderde het beeld van een ongeletterde en ouderwetse Boer in een geïdealiseerde voorstelling van een godvruchtig, individualistisch en vrijheidslievend persoon, die ook nog eens een praktische slimheid ten toon wist te spreiden. Eigenschappen die de Nederlander, zo was de bezorgde gedachte, aan het einde van de negentiende eeuw langzaam aan het verliezen was in een periode die werd gekenmerkt door ontkerkelijking, verstedelijking en industrialisatie.¹⁸ In de negentiende-eeuwse Sociaal Darwinistische denkwereld, waarin de term degeneratie veelvuldig in de Nederlandse kranten werd gebezigd,¹⁹ hield dat de gemoederen in de Nederlandse pers bezig. De vermeende taal- en culturele verwantschap tussen de Boeren en de Nederlanders gaf echter een sprankje hoop. Immers, als de Boeren afstammelingen waren van Nederlanders, dan zou dat betekenen dat een Hollander die 'goede' kwaliteiten nog steeds bezat maar dat hij die slechts vergeten was te gebruiken. Zo konden Nederlanders, die op zoek waren naar 'den oud-vaderlandschen aard',²⁰ nog het nodige leren van de Boeren.

Nederland koesterde rond 1900 goede hoop op een cultureel imperium en een 'Groter Nederland' en in dat kader werd de Zuid Afrikaanse Republiek als een twaalfde provincie van Nederland gezien.²¹ Toch stond de neutraliteit van Nederland tijdens de

---

¹⁶ W.F., Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland. Zuid-Afrika in de Nederlandse Literatuur 1896-1996* (Nijmegen 1999) 20.

¹⁷ Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland*, 15.

¹⁸ H. Knippenberg, *De religieuze kaart van Nederland: omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden* (Assen 1992) 227-229; R. Aerts, H. de Liagre Böhl, P. de Rooy, H. te Velde, *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 1999) 124-129.

¹⁹ 'Binnenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 25 februari 1899, 11; 'Stadsnieuws', *Rotterdamsch Dagblad*, 28 februari 1899, 5.

²⁰ M., Bossenbroek, *Holland op zijn breedst: Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996) 289.

²¹ Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland*, 21.

tweede Boerenoorlog buiten kijf, Engeland was, vooral maritiem gezien, te machtig om een dergelijk doel na te streven en de Nederlandse regering beseftte maar al te goed dat zij Groot-Brittannië beter te vriend kon houden. De Nederlandse koloniën en de handelsbelangen stonden immers op het spel. Tevens wilde Nederland zijn neutraliteitspositie, te midden van machtige Europese mogendheden, behouden. Die argumenten wogen zwaarder dan het ideaal van een cultuurimperium of een 'Groter Nederland'. Toch was de Nederlandse bevolking, van het koninklijk huis tot aan de gewone burger toe, het niet eens met het imperialistisch beleid van Groot-Brittannië. Zo schreef Koningin Wilhelmina aan haar Engelse tante dat zij de idee van oorlog met de Boeren verafschuwde en zette de Utrechtse hoogleraar J. de Louter een petitie op touw om de Boeren met rust te laten, welke door 140.000 aanhangers ondertekend werd en geadresseerd was aan het ganse Engelse volk.²² De anti-Britse stemming kwam dus niet uit de lucht vallen. De Nederlandse regering vond dat Engeland de internationale positie van Nederland in gevaar bracht en zij was bang haar koloniën, onder meer de Indonesische archipel, te verliezen aan dat 'perfide' Albion.²³ Bij de Nederlandse pers riep dat een uitgesproken nationalistisch sentiment op. Van Sas noemt dat een geëxalteerd nationalisme, oftewel een overspannen vaderlandsliefde, en stelt dat die uiting van gevoelens een gevolg was van het streven van het moederland om het koloniale imperium te behouden.²⁴ Toen Engeland de zo gewenste twaalfde provincie van Nederland ook nog eens hun wil probeerde op te leggen, zag de Nederlandse pers, alsook de regering, die vrees alleen maar bevestigd worden.

Desalniettemin was er voor de Nederlandse regering weinig ruimte om te laveren, dat blijkt wel uit het feit dat zij gemakkelijk overstag ging toen de Engelsen dreigden de Haagse vredesconferentie in 1899 te boycotten, indien de Boerenrepublieken aan het overleg mochten deelnemen.²⁵ De republieken waren na dat dreigement prompt niet meer in Nederland welkom. Toch nam het Nederlandse gezag in september 1900 het besluit om de president van de Zuid-Afrikaanse Republiek, die op de vlucht was voor de Britten, door de kruiser *Gelderland*, uit Mozambique op te pikken en te vervoeren naar het Europese continent. Een duidelijke nationalistische actie, die Nederland internationaal gezien in aanzien deed stijgen.²⁶ Ook bij de binnenlandse pers viel die actie van de

---

²² Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland*, 23.

²³ Kuitenbrouwer, *A war of words*, 43-44.

²⁴ Van Sas, *De Metamorfose van Nederland*, 565.

²⁵ Kuitenbrouwer, *A war of words*, 44.

²⁶ Bossenbroek, *Holland op zijn breedst*, 9-10.

regering in goede aarde, dát was iets om trots op te zijn. Zo schreef een journalist van de *Nieuwe Tilburgsche Courant* vol trots dat hij de beslissing van de regering om president Kruger naar Nederland te halen zeer kon waarderen maar dat hij teleurgesteld was in de houding van het gezag in de voorgaande maanden.²⁷ Daarmee was alles gezegd, de patriottische kranten vroegen om doortastendheid in de Boerenkwesitie. Uiteraard was het niet een grootscheepse actie maar het Nederlandse bewind toonde met het evacueren van Kruger wel daadkracht. Het fin de siècle betekende voor de Nederlandse regering een tweestrijd, zij moest rekening houden met een grootmacht als Groot-Brittannië maar zij wist ook dat de patriottische pers eiste dat de natie zich sterk zou maken voor de stamverwante Boeren.

De invloed van de politiek op de Nederlandse pers

In de tweede helft van de negentiende eeuw was de buitenlandse politiek van Nederland erop gericht om niet op te vallen, hetgeen niet altijd hand in hand ging met de publieke opinie.²⁸ Zo was dit ook het geval in de tweede Boerenoorlog, het standpunt van de regering om zich militair afzijdig te houden, werd slecht, of in zijn geheel niet, door de Nederlandse publieke opinie begrepen. De Boeren mochten niet aan hun lot worden overgelaten, want zij waren immers stamverwanten, een broedervolk en een loot van de Nederlandse boom. De Engelsen vielen, in de veronderstelling van diegenen die de Boeren als (verre) familie beschouwden, de Nederlandse nazaten aan. Hieraan kon geen goedkeuring worden gegeven, hoe juist of onjuist ook de redenen van de Britten waren. De Nederlandse politiek en haar electoraat stonden in deze kwestie niet op één lijn, zo wilde menig staatsburger dat er actie zou worden ondernomen in het Zuid-Afrikaanse conflict maar het bewind gaf hier geen gehoor aan omdat zij bang was voor de consequenties. Ook al wilde de politiek niet al te veel roering geven aan haar buitenlandse beleid, de Nederlandse pers hield zich des te meer met het buitenland bezig en alle ontwikkelingen die daar gaande waren.²⁹ Het Nederlandse publiek was geïnteresseerd in buitenlands nieuws en al helemaal in berichten over de situatie in de Boerenrepublieken, nieuws uit Zuid-Afrika verkocht immers.

Toch konden politici die publieke opinie in Nederland voor een deel zelf bespelen. Aan het einde van de negentiende eeuw speelde de politiek namelijk een belangrijke rol in

---

²⁷ 'Onze regeering tegenover president Kruger', *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 20 september 1900, 1.

²⁸ Aerts e.a., *Land van kleine gebaren*, 167.

²⁹ C. Clarke (ed.), W. Kaiser (ed.), *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe* (Cambridge 2003) 143.

de Nederlandse verslaggeving. Er zijn meerdere voorbeelden van politici te noemen die betrokken waren bij Nederlandse kranten. Zo werd *De Standaard* in 1872 door Abraham Kuyper opgericht en hij gebruikte dat dagblad aan het einde van de jaren zeventig als vehikel voor zijn politieke partij: de Antirevolutionaire Partij (ARP). Vóór die tijd waren het de liberalen, met kranten als de *Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC)* en het *Algemeen Handelsblad*, die de scepter zwaaiden in de krantenwereld.³⁰ In 1869 zette die liberale tendens in de krantenmarkt zich voort, toen *Het Vaderland* van de persen rolde en een jaar later zag het dagblad *Het Nieuws van den Dag* het licht. Het is niet toevallig dat in Nederland veel kranten na het jaar 1869 werden opgericht. In dat jaar werd namelijk de belasting, de zogenaamde dagbladzegel, op de kranten afgeschaft, waardoor de kranten aanzienlijk in prijs daalden en het lezerspubliek toenam. In één jaar tijd kwamen er vijf nieuwe Nederlandse kranten bij en binnen twee decennia was het aantal kranten bijna verviervoudigd.³¹ De liberalen richtten zich meer op de ontwikkelde burgers, de gegoede elite, terwijl een antirevolutionair als Abraham Kuyper zich richtte tot de orthodoxe protestanten. Kuyper was een van de eersten in Nederland die besepte wat de potentiële kracht van de pers was en wist die macht dan ook ten volste te benutten. De veelzijdige man – Kuyper was journalist, theoloog, politicus en predikant - zou spoedig navolging krijgen, er waren immers genoeg mensen die de potentie van de pers op zijn juiste merites beoordeelden. In de katholieke hoek, stapte het kamerlid H.J.M Schaepman naar voren om zijn politieke vuur te verkondigen in de krant *De Tijd* en hij wisselde daarna van krant om zijn gedachten op papier te zetten in de in 1884 opgerichte courant *Het Centrum*.³² Diezelfde Schaepman zat tezamen met andere politici als Kuyper en de liberaal N.G. Pierson in de stichting *Algemeen Nederlands Verbond*, die door H.J. Kiewiet de Jonge was opgericht en een pro-Boer standpunt verkondigde.³³ De politiek en de pers waren zodoende nauw met elkaar verweven en de krant werd gebruikt als een medium om het electoraat te bespelen.

Nationalisme, oplagecijfers en de Boerenoorlog

De Boerenoorlog kwam sommige Nederlandse kranten erg goed uit, deze dagbladen hadden goed in de gaten dat de Nederlandse bevolking zich verbonden voelde met de Boeren en dat er daarom vraag was naar pro-Boer gekleurd nieuws. Het niet-

---

³⁰ Aerts e.a., *Land van kleine gebaren*, 121.

³¹ L.H. Hajema, *De glazenwassers van het bestuur: lokale overheid, massapers, burgers en communicatie, Groningen in landelijk perspectief 1945-2001* (Groningen 2001), 20.

³² Hajema, *De glazenwassers van het bestuur*, 21.

partijgebonden nieuwsblad *Het Nieuws van den Dag*, dat zijn pijlen meer had gericht op oplagecijfers en advertenties dan op een partijprogram, speelde slim in op het oorlogssentiment en zag zijn oplage tegen de eeuwwisseling mede daardoor stijgen tot 40.000 exemplaren met, naar schatting, maar liefst 300.000 lezers.³⁴ Bijna één op de zeventien Nederlanders, op een bevolking van 5.200.000 rond de eeuwwisseling,³⁵ las daarmee het nieuws van dat blad. De toonzetting was patriottisch van aard en de krant blies dan ook een toontje mee in het nationalistische chorus dat Europa aan het einde van de eeuw in zijn greep hield.

In het verlengde van dat patriottisme betuigde de Nederlandse pers, variërend van de mate van verbondenheid die een journalist voelde met de Boeren, steun aan 'onze stamverwanten' en die solidariteit met de Boeren resulteerde vaak in een anti-Britse stemming. Om de stamverwantschap te benadrukken maakten Nederlandse schrijvers vergelijkingen met het romantische verleden van Nederland. Zo werden de Boeren gelijkgesteld aan de voor vrijheid én tegen een imperialistische macht strijdende Hollanders uit de tachtigjarige oorlog en werd de president van de Zuid-Afrikaanse Republiek vergeleken met Willem de Zwijger, de vader des vaderlands.³⁶ Voorts werd Kruger gelijkgesteld aan de zeventiende-eeuwse admiraal Michiel de Ruyter en werd er in de krant *De Tijd* zelfs voorgesteld om een standbeeld van Paul Kruger naast het monument van die volksheld te plaatsen om de Britten er aan te herinneren dat die strijders van de 'Hollandschen stam' dan gebroederlijk naast elkaar zouden staan.³⁷ De vaderlandse geschiedenis werd derhalve door de Nederlandse pers gebruikt om een verband aan te tonen met de heldhaftige en vrijheidslievende Boeren, de afstammelingen van de Nederlanders. De kranten rakelden het roemrijke Hollandse verleden op en koppelden dat aan de strijdende Boeren op het zuidelijk halfrond. Aldus werd de Boerenstrijd tegen de Britten ook een gevecht van de Nederlanders. Dat ligt geheel in lijn met de mening van de historicus Van Sas die stelt dat het verleden centraal stond in het Nederlands jingoïsme, dat zich volgens hem liet gelden aan het einde van de negentiende eeuw.³⁸ Het sensatiegerichte *Nieuwsblad van het Noorden*, dat pretendeerde te schrijven voor alle noordelijke provinciën, ging nog verder terug in de tijd en maakte een

---

³³ Kuitenbrouwer, *A war of words*, 46-47.

³⁴ Bossenbroek, *Holland op zijn breedst*, 300.

³⁵ 'De druk der belastingen', *Algemeen Handelsblad*, 21 januari 1900, 5.

³⁶ Jonckheere, *Van Mafeking tot Robbeneiland*, 38-39.

³⁷ 'Kruger naast De Ruyter', *De Tijd*, 19 september 1900, 2.

³⁸ Van Sas, *De Metamorfose van Nederland*, 564-565.

oudtestamentische vergelijking van de tocht die de Israëlieten naar de Kanaän hadden gemaakt met de trek van de Hollandse nazaten uit Natal.³⁹ Het lot van de Boeren werd hier verbonden aan de gehele christelijke gemeenschap en Engeland was de boosdoener in het geheel. Toch waren er ook kranten die zich afkeerden van nieuwsbladen die patriottische berichten de wereld instuurden en als enig doel hadden ‘(...) dat het als olie werkt in het vuur,’ en dat zou, zo waarschuwde de journalist van het *Rotterdamsch Dagblad* streng, de Nederlandse natie enkel belachelijk maken in de ogen van het Engelse volk.⁴⁰

Toch was die uiting van de journalist van het *Rotterdamsch Dagblad* een uitzondering op de regel. Het *Rotterdamsch Dagblad* was, naast kranten als *De Telegraaf* en *De Courant*, namelijk uitgesproken patriottistisch.⁴¹ Door zich zo nationalistisch op te stellen, bereikte een dergelijke krant een lezerspubliek dat zich kon vinden in die vaderlandsliefde. De stamverwante Boeren in Zuid-Afrika waren dus goed voor de oplagecijfers van kranten die zich doelbewust op het nationalistische sentiment focusten.

De nieuwsbronnen van de Nederlandse pers

In het debat over het bestaan van een Nederlands jingoïsme aan het einde van de negentiende eeuw, bracht Hobson naar voren dat het jingoïsme wel degelijk in Nederland bestond, omdat de Nederlanders hun intellectuele mening over de Boerenoorlog alleen baseerden op bronnen die afkomstig waren van Boeren.⁴² Dat lijkt geenszins het geval te zijn geweest. Integendeel, de Nederlandse pers maakte juist veel gebruik van Britse kranten en andere buitenlandse bronnen, zoals hieronder duidelijk zal worden. Het argument van Hobson lijkt dan ook niet erg sterk. Dat wil uiteraard nog niet zeggen dat zijn stelling, van het bestaan van een Nederlands jingoïsme rondom 1900, onjuist was.

De oorlog met de Boerenrepublieken kreeg in Groot-Brittannië veel aandacht. Zo waren er in de eerste maanden van het conflict meer dan tweehonderd Britse journalisten werkzaam voor de Engelse kranten in Zuid-Afrika,⁴³ van sensatiebladen, zoals de *News of the World*, tot conservatieve landelijke kranten als *The Times*. Juist omdat die Britse journalisten zo oververtegenwoordigd waren, konden de Nederlandse kranten niet om het Britse nieuws heen. Des te meer omdat er maar één Nederlandse correspondent in het oorlogsgebied te vinden was, namelijk Gerrit Boldingh, die voor het *Algemeen*

---

³⁹ ‘Uit Amsterdam’, *Nieuwsblad van het Noorden*, 17 oktober 1899, 1.

⁴⁰ ‘Correspondentie’, *Rotterdamsch Dagblad*, 10 augustus 1899, 1.

⁴¹ Bossenbroek, *Holland op zijn breedst*, 301.

⁴² Hobson, *The Psychology of Jingoism*, 102.

⁴³ Kuitenbrouwer, *A war of words*, 8.

Handelsblad over de Boerenoorlog schreef.⁴⁴ Dat er maar één Nederlandse reporter actief was in Zuid-Afrika, is op zich niet zo vreemd. De Nederlandse pers was namelijk aan het einde van de negentiende eeuw redelijk onprofessioneel opgezet, zo bestond er niet een nationaal nieuwsagentschap.⁴⁵ Daarom raadpleegden Nederlandse journalisten veelvuldig Britse dagbladen, zoals de *Daily Mail* en het pro-Engelse en niet objectieve⁴⁶ *The Times* – niet te verwarren met de meer conservatieve krant *Times*. Een aantal belangrijke kranten in Londen, zoals de *Pall Mall Gazette*, *Morning Post*, *Daily Chronicle* en *The Times*, hadden een eigen correspondent in Mafeking en publiceerden derhalve veelvuldig over de stad,⁴⁷ waardoor de belegering veel aandacht kreeg van het Britse publiek. In totaal waren er negen Britse journalisten aanwezig in Mafeking, van Vere Stent die schreef voor het persbureau *Reuters* tot Angus Hamilton die aan de krant *The Times* rapporteerde.⁴⁸

Van dat Britse nieuws maakten de Nederlandse journalisten dankbaar gebruik. Tot hun ergernis werden de belegerden van Mafeking door die Britse correspondenten als helden neergezet, zo zeer zelfs dat Frederick Saunders, die als tiener in het Engelse garnizoen diende, in zijn memoires opschreef dat de Engelsen die hij na de belegering sprak een zeer overdreven beeld hadden van de ‘heroïsche’ verdediging van Mafeking.⁴⁹ Het was daarom niet verwonderlijk dat de Nederlandse kranten die Engelse verslaggeving wel gebruikten maar tegelijkertijd aanvulden met nieuws uit andere, niet Britse, hoek. Zo ontstond in hun ogen een meer genuanceerd beeld. Daarvoor maakten Nederlandse journalisten gebruik van brieven die afkomstig waren uit Zuid-Afrika. Het ging hier dan om brieven die door Boeren en in de republieken vertoevende Nederlanders, waren geschreven. Die post werd in zijn geheel, al dan niet voorzien van commentaar, opgenomen in de Nederlandse krant. Daarnaast kreeg de Nederlandse pers oorlogsnieuws van nieuwsbureaus die op de hand waren van de Boeren, zoals het in Dordrecht gevestigde persbureau dat opgericht was door het *Algemeen Nederlands Verbond*.⁵⁰ Tevens konden zij met vragen terecht bij het Brusselse gezantschap van de Zuid Afrikaanse Republiek dat onder de bezielende leiding stond van Willem Leyds.

Toch werd er door de Nederlandse pers voortdurend met een schuin oog naar de buitenlandse kranten gekeken en richtte de Nederlandse pers zich voornamelijk op

---

⁴⁴ Karskens, *Pleisters op de ogen*, 61-63.

⁴⁵ Kuitenbrouwer, *A war of words*, 33.

⁴⁶ K.O., Morgan, ‘The Boer war and the Media’, *Twentieth century British history* 13 (2002) 3.

⁴⁷ R. Cavendish, ‘The relief of Mafeking’, *History Today* 50 (2000) 53.

⁴⁸ Connelly e.a., *War and the Media*, 2-3.

⁴⁹ F. Saunders, P.T. Smith (ed.), *Mafeking Memories* (Londen 1996) 124.

⁵⁰ *Ibidem*, 47-49, 140-141.

Engeland, Duitsland, België, Frankrijk en de republieken van Zuid-Afrika. Zo baseerde het *Algemeen Handelsblad* zich aan het begin van de oorlog op berichten uit de Transvaalse krant *The Standard and Diggers News* en verder op de Duitse *Frankfurter Zeitung*, het Franse dagblad *Temps* en de Engelse kranten *Standard* en *Reuters*.⁵¹ De beeldvorming van de Nederlandse pers over Mafeking werd al met al voor een groot deel bepaald door buitenlandse pers. Er was eerder sprake van het vergaren en bundelen van buitenlands nieuws, dan dat de Nederlandse pers op basis van eigen bronnen zelf nieuws over de stad schreef. Dat maakte echter niet uit, want nieuws verplaatste zich snel door Europa. Een telegram uit Londen, Parijs en Berlijn stond doorgaans de volgende dag al in de Nederlandse krant. Om de concurrentie voor te blijven moest er snel worden gehandeld, felle competitie tussen dagbladen, om het laatste nieuws aan de man te brengen, bestond derhalve ook al aan het einde van de negentiende eeuw. Hobson zou verbaasd zijn geweest over de diversiteit aan nieuwsbronnen die door de Nederlandse pers gebruikt werd. Dat Nederlandse journalisten net zo bevooroordeeld en patriottistisch waren als hun collega's in Groot-Brittannië, zoals Hobson beweerde, lag in ieder geval niet aan de verscheidenheid aan informatie die tot hun kwam.

De relatie tussen de Nederlandse- en Britse pers

De Boeren konden tijdens de Boerenoorlog rekenen op de steun en sympathie van de Nederlandse pers maar die besepte maar al te goed dat Groot-Brittannië de machtigste natie in de wereld was. Er bestond een complexe verhouding tussen de Nederlandse- en Engelse pers. Vooral in het begin van de Boerenoorlog leunden de Nederlandse kranten sterk op informatie die afkomstig was uit Groot-Brittannië. Dat nieuws was echter pro-Brits en anti-Boer van karakter, het Britse jingoïsme klonk door in de Engelse verslaggeving. Dat was een doorn in het oog van menig Nederlands journalist, omdat hij zich door een brij van patriottistische woorden moest zien te worstelen. Toch lazen de Nederlandse journalisten het pro-Britse nieuws over de stad omdat zij, ongeacht of het nieuws gekleurd was, de ontwikkelingen in Mafeking op de voet wilden volgen. Het beleg bleek bij vlagen een kastijding voor de journalisten. Tevergeefs hadden de Boeren meermalen geprobeerd om de stad in te nemen en knarsetandend moesten de journalisten keer op keer opschrijven dat de innamepogingen vruchteloos waren geweest. Begin november 1899 dacht het *Rotterdamsch Dagblad* nog dat Mafeking na een paar

---

⁵¹ 'Aan de Westgrens', *Algemeen Handelsblad*, 21 oktober 1899, 1; 'Aan de Westgrens', *Algemeen Handelsblad*, 4 november 1899, 1; 'Van den Zuidafrikaanschen oorlog', *Algemeen Handelsblad*, 20 (vervolg voetnoot)

belegeringsweken door de Boeren ingenomen zou worden.⁵² Dat Mafeking uiteindelijk in Britse handen zou blijven, was dan ook een grote tegenvaller. Uiteraard niet voor de Britse pers, die steeds geestdriftiger verslag deed van het beleg. De Nederlandse journalisten schermde zich voor dat Britse nieuws echter niet af, in combinatie met andere bronnen maakten zij simpelweg een eigen versie van de gebeurtenissen. Die versie was echter net zo patriottisch en plaatste de Britten in een kwaad daglicht.

Ondanks het gekleurde Britse nieuws en de tegenslagen die de Boeren opliepen in het beleg, gaf de Nederlandse pers de moed niet op en tot aan het einde van de belegering geloofde zij nog in een goede afloop. Toen Mafeking uiteindelijk door de Britten was bevrijd, nam het Nederlandse vertrouwen in een Boerenoverwinning zienderogen af. De positie van de Boeren werd namelijk met de dag slechter. Na de bevrijding van de steden Kimberley en Ladysmith volgde nu óók nog eens Mafeking. De euforie, die de Nederlandse kranten de afgelopen maanden had overmeesterd, liet zijn greep los. In Groot-Brittannië heerste echter een jubelstemming, het Britse jingoïsme naderde zijn hoogtepunt. De Britse pers sprak slechts in superlatieven. Zo werd de bevrijding in de *Daily News* juichend ontvangen, de ondertitel van het artikel luidde: *Boers completely outwitted*.⁵³ De belegeraars waren tactisch gezien compleet overvleugeld door de Britten, zo liet de courant weten. Op 20 mei, twee dagen na bekendmaking van het nieuws in de Britse pers, was bij de *Groene Amsterdammer*, die pretendeerde hét weekblad van Nederland te zijn, nog niet bekend dat Mafeking was gevallen. Toch had een journalist van de courant een voorgevoel dat dit wel zou gebeuren toen hij opschreef dat '(...) de zeer verzwakte Boerentropen de eene stelling voor, de andere na moeten opgeven'.⁵⁴ Het sensatiegerichte *Het Nieuws van den Dag* nam zelfs de hoed voor de Britten af maar kon het niet nalaten om te zeggen dat een minderheid van de Britten, de 'snobs', een walgelijke drukte van de bevrijding maakten.⁵⁵ Meer realistische en minder positieve nieuwsberichten over de Boeren verschenen in de Nederlandse week- en dagbladen en het anti-Britse sentiment nam iets af. De berichten in de Britse pers werden door Nederlandse journalisten objectiever bekeken, de emotie overheerste minder, het nationalisme ebde weg. Ook werd de verstandhouding met de Britse pers beter. Zo liet *De Locomotief* aan het einde van juni weten dat het plan van Baden-Powell, om Britse

---

november 1899, 1.

⁵² 'De oorlog tusschen Engeland en Transvaal', *Rotterdamsch Dagblad*, 8 november 1899, 5.

⁵³ 'Mafeking Relief', *Daily News*, 21 mei 1900, 7.

⁵⁴ 'Al te brutaal', *De Groene Amsterdammer*, 20 mei 1900, 2.

⁵⁵ 'Buitenlandsch nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 21 mei 1900, 21.

vrouwen en kinderen na alle ellende een welverdiende vakantie te gunnen, goed en prijzenswaardig was.⁵⁶ Dat nieuws kwam uit een Britse krant en werd nu neutraal behandeld en niet als jingoïsme weggezet. Na de treurnis van de afgelopen maanden, werd de emotie geuit en volgde langzaam de acceptatie van de nederlaag. Het beleg van Mafeking werd door de Nederlandse pers herinnerd als een donkere lange nacht.

Engeland verkeerde na de bevrijding van Mafeking in een euforische stemming en liet zich even helemaal gaan na de teleurstellend verlopen eerste maanden van de oorlogscampagne tegen de Boeren. Psychologisch was de bevrijding van groot belang, als imperium had Groot-Brittannië nog niet afgedaan en de suprematie en het uithoudingsvermogen van de Engelsen werd breed uitgemeten in de Britse pers. De Boeren waren goed uit de startblokken gekomen maar leken nu toch het onderspit te moeten delven. Het zag ernaar uit dat de Britten eindelijk aan de winnende hand waren. De reactie bij de Britse pers had dan ook meer met opluchting te maken dan met pure blijdschap. De Nederlandse pers toonde meer respect voor de Britten maar zij hoefden uiteraard niet gelijk vrienden te worden. Openlijk werd er getwijfeld aan de afloop van de oorlog en wellicht zat er een vrede in, waarin de meeste grieven van de Boeren werden onderkend? Er was in de voorgaande maanden echter veel gebeurd. De kansen van de Boeren op een overwinning werden door de Nederlandse journalisten in augustus 1899 nog heel anders ingeschat. De voorbereidingen op het beleg van de stad waren in die maand namelijk begonnen.

VOORBEREIDEND WERK

Geen verrassing

De belegering van Mafeking kwam niet uit de lucht vallen, zo publiceerde de stadskrant de *Middelburgsche Courant* al op 30 augustus 1899, bijna zes weken voor het uitbreken van de oorlog, dat er binnen twee weken Britse manschappen naar Mafeking zouden trekken en sprak de redactie van het christelijke nieuwsblad *De Zeeuw* enkele weken later haar vermoeden uit dat de Engelsen alleen aan het 'dralen' waren omdat zij hun oorlogstoerusting nog niet op orde hadden.⁵⁷ Bij het verstrijken van het ultimatum, dat door de republikeinen zelf was gesteld, werd de druk door de Boeren opgevoerd. Aan de grens bouwden zij hun troepen geleidelijk op, om bij het verstrijken van die uiterste eis,

---

⁵⁶ 'Een herstellingsoord', *De Locomotief*, 26 juni 1900, 2.

⁵⁷ 'Laatste Berichten', *Middelburgsche Courant*, 30 augustus 1899, 3; 'Buitenlandsch Overzicht', *De Zeeuw*, 21 september 1899, 2.

die soldaten in te zetten op de belegering van de stad. In een week tijd, zo vermeldde *Het Nieuws van den Dag*, nam de legermacht van de Boeren met vierduizend *burghers* toe, tot een aantal van zesduizend commando's en verplaatste zij zich van de plaats Malmapi naar een plek acht mijlen buiten de te belegeren stad, om 'de geweldenaars' binnen korte tijd te overmeesteren.⁵⁸ Op 10 oktober 1899, vier dagen voordat de eerste confrontaties zich bij Mafeking voordeden, wisten overigens de meeste Nederlandse kranten te melden dat een legermacht van zesduizend Boeren zich op eigen grondgebied verzamelde en dat nieuws lijkt te worden bevestigd door recent onderzoek.⁵⁹ Ook al kwam het nieuws mondjesmaat binnen, de Nederlandse kranten leken goed geïnformeerd.

Ondertussen marcheerde de troepenmacht van de Boeren, onder leiding van Generaal Piet Cronjé naar de grens van de Zuid-Afrikaanse Republiek, en groepeerde zich, nog op eigen grondgebied, in het noorden dichtbij de plaats Ramathlabama.⁶⁰ Een Britse journalist van *The Times* vroeg aan een paar Boeren die bij die plaats waren gelegerd, wat zij wilden bereiken met deze actie. De commando's antwoordden hierop nogal stoutmoedig dat zij de Engelsen de zee in wilden drijven, waarna een Nederlandse journalist, die deze Britse informatie overnam in zijn artikel, becommentarieerde dat dit wel een heel insinuerende vraag van 'zoo'n wijsneus' was.⁶¹ De Nederlandse journalist maakte weliswaar gebruik van het Britse nieuws maar gaf hier een eigen draai aan door de Engelse correspondent belachelijk te maken. Het is duidelijk dat de journalist op de hand van de Boeren was en zich anti-Engels opstelde. In de tussentijd voltrok zich echter de mobilisatie van de Boeren in een relatief korte tijd en de verschillende commando's, onder andere het Potchefstroom- en Rustenburg commando, verzamelden zich aan de grens om vervolgens op het sein van hun commandant te wachten om de stad te gaan belegeren. Donkere wolken pakten zich boven de stad samen.

In Mafeking zelf heerste ondertussen een koortsige bedrijvigheid, iedereen in de stad wist dat een belegering onvermijdelijk was en de inwoners bereidden zich dan ook voor op het onvermijdelijke. De vrouwen en kinderen verlieten op aanraden van de Engelse bevelhebber Kolonel Baden-Powell de stad om elders een veilig heenkomen te zoeken. Niet in de laatste plaats omdat de Boeren bedreigd hadden Mafeking, Palepije en

---

⁵⁸ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 3 oktober 1899, 9; 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 10 oktober 1899, 9.

⁵⁹ B., Nasson, *The War for South Africa: the Anglo-Boer War 1899-1902* (Kaapstad 2010) 114.

⁶⁰ 'Mafeking', *Middelburgsche Courant*, 9 oktober 1899, 2.

⁶¹ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 10 oktober 1899, 9.

Francistown met de grond gelijk te maken.⁶² Baden-Powell regelde treinen die de hoofdstad van de Kaapkolonie als eindstation hadden en waar je als passagier de keuze had om op één van de (nog) veilige tussenstations uit te stappen. Niet iedereen gaf gehoor aan die oproep om zich uit de voeten te maken. Zo was Lady Sarah Wilson, de dochter van de Hertog van Malborough en de vrouw van Luitenant-Kolonel Gordon Wilson, geenszins van plan om het oorlogsgebied te verlaten. Schoorvoetend begaf zij zich naar het dorpje Setlagole maar was hier niet veilig, omdat dat plaatsje dichtbij het gewilde treinstation van Kraaipan lag en verkaste zich daarom veertig kilometer naar het westen.⁶³ Ook hier was zij niet veilig, want een paar maanden later werd zij in de boeien geslagen, omdat de Boeren haar verdachten van spionagewerk. Die verdenking bleek terecht te zijn, aangezien zij probeerde om met postduiven informatie de stad binnen te smokkelen. Lady Sarah Wilson zou naar Mafeking terugkeren alwaar zij vanwege haar organiserende kwaliteiten door Baden-Powell werd geruild – na een felle woordenwisseling met Generaal Snyman over de omgangsnormen van non-belligerenten - tegen een gevangengenomen Boer.⁶⁴ Het *Algemeen Handelsblad* meldde hierover dat, aangezien de geruilde Boer een veroordeelde paardendief was, de waarde van Lady Sarah Wilson gemakkelijk te bepalen was.⁶⁵ Ook in deze krant wordt een Britse ingezetene door een Nederlandse journalist vernederd, erger nog, zelfs gelijkgesteld aan een crimineel. De oorlog was nog niets eens begonnen en toch was er bij de Nederlandse pers al sprake van vijandigheid jegens Engeland.

Vrouwen en kinderen moesten zich van Baden Powell zo snel mogelijk uit het bedreigde gebied uit de voeten maken. Dat sommige vrouwen hierbij risico's namen en besloten om niet ver genoeg weg te trekken, dát liet hij aan hun eigen inschatting over. Met het militaire inschattingsvermogen van Baden-Powell was, zo net voor de oorlog, echter niet veel mis. Het doel was aldoor geweest om zo veel mogelijk Boeren weg te lokken van het zuidelijke strijdtoneel en te binden aan de kleine treinstad, totdat een Britse bevrijdingsmacht de stad zou komen bevrijden.⁶⁶ Hierin is Baden-Powell met vlag en wimpel geslaagd, zo wist hij in november, toen de belegeringsmacht van de Boeren zijn toppunt bereikte, met zijn kleine garnizoen twintig procent van het Boerenleger aan

---

⁶² 'Transvaal en Engeland', *Algemeen Handelsblad*, 8 oktober 1899, 2.

⁶³ H., Dugmore, P., Hopkins, *The boy: Baden-Powell and the Siege of Mafeking* (Sandton 1999) 107.

⁶⁴ Plaatje, *Mafeking diary*, 50.

⁶⁵ 'Generaal Snyman contra Baden-Powell', *Algemeen Handelsblad*, 30 december 1899, 1.

⁶⁶ M., Flower-Smith, E., Yorke, *Mafeking!: The story of a siege* (Roodepoort 2000) 5.

de stad te binden.⁶⁷ Mafeking was door de Engelsen als verdedigingsstad gekozen omdat hier veel houdbare producten waren opgeslagen – vanwege een op handen zijnde exportbelasting – en omdat de stad nog altijd een herinnering oproep aan het begin van de heldhaftige, weliswaar mislukte, *Jameson Raid*.⁶⁸

Kolonel Baden-Powell bereidde zich, zo goed en zo kwaad als het kon, voor op het beleg. Zo liet 'De Wolf', de bijnaam van Baden-Powell, twee gepantserde treinen uit Bulawayo komen om te assisteren in de verdediging.⁶⁹ De Engelse bevelhebber wist dat er Britse versterkingen op weg waren naar de Kaapkolonie maar hij kon desalniettemin moeilijk een inschatting maken van de duur van het beleg. In de begindagen van het beleg hielden de belegerden eerder rekening met een beleg van een aantal weken, dan de maanden die het uiteindelijk zouden worden. Zo schreef Sol Plaatje, de inheemse tolk en rechtbankmedewerker te Mafeking, in zijn dagboek dat maar weinig mensen in de stad geloofden dat het beleg langer zou duren dan november.⁷⁰ Niettemin had Baden-Powell zich op het ergste voorbereid en de stad opgesplitst in twee verdedigingslinies. De eerste moest de oude *Stadt* beschermen, zodat, als de nood aan de man kwam, de belegerden zich daar konden terugtrekken en de tweede linie omsloot de stadsgrenzen.⁷¹ Die twee linies werden bemand door 750 reguliere blanke soldaten en een irreguliere en gemêleerde blanke stadswacht van 441 mannen en daarnaast bestond er ook nog een koloniaal contingent (*Cape boys*) van zestig zwarte mannen en een *Black Watch* van driehonderd gekleurde mannen.⁷² In totaal waren er dus 1.551 mannen beschikbaar, die moesten voorkomen dat Baden-Powell de sleutels van de stad aan de Boeren zou overhandigen. De verdedigingsmacht van Mafeking was duidelijk in de minderheid, zo stond er op 10 oktober een troepenmacht bij de grens te wachtten die bijna vier keer⁷³ zo groot was als het Britse stadsgarnizoen.

Omdat de Boeren in overtal waren, lieten de inwoners van Mafeking de Boeren geloven dat de stad omringd was met mijnen en prikkeldraad, terwijl dit voor een groot

---

⁶⁷ Dugmore e.a., *The boy*, 81.

⁶⁸ Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 5.

⁶⁹ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 10 oktober 1899, 9.

⁷⁰ Plaatje, *Mafeking diary*, 49.

⁷¹ R.S.S., Baden-Powell, *Sketches in Mafeking & East Africa* (Londen 1907) 27.

⁷² Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 40.

⁷³ Op 10 oktober bestond het omsingelingsleger, volgens meerdere Nederlandse dagbladen, uit 6.000 Boeren. Indien het garnizoen van Mafeking uit 1.551 mannen bestond, dan stonden er op die datum bijna vier belegeraars tegenover één bewapende belegerde. Zie: 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 10 oktober 1899, 9; 'Buitenland', *De Tijd*, 10 oktober 1899, 1; 'Buitenland', *Rotterdamsch Dagblad*, 10 oktober 1899, 2.

gedeelte niet het geval was. Hierbij maakten de inwoners van de stad gebruik van listen, zij begroeven imaginaire mijnen, dat wil zeggen houten kistjes, in de grond en lieten er een paar met behulp van een explosief ontploffen om aan de Boeren te bewijzen dat ze 'echt' waren, tevens wekten de Engelsen de illusie dat er prikkeldraad was, door over denkbeeldige draden heen te stappen.⁷⁴ De Boeren werden in de waan gelaten dat de stad goed verdedigd was, terwijl er nog genoeg verdedigingswerkzaamheden onvoltooid waren. Net voor de insluiting waren er nog schuilplaatsen die niet bomvrij waren en moesten Engelse schutters genoeg nemen met een verwering waarbij het bovenlichaam van de soldaten kwetsbaar bleef voor geschut.⁷⁵ Dat de Boeren een rad voor de ogen werd gedraaid, was niet bekend bij de Nederlandse kranten, zo publiceerden de dagbladen *Het Nieuws van den Dag* en *De Locomotief* begin oktober dat de stad werd omringd met mijnen en dat deze zeer versterkt was.⁷⁶ Een hersenschim van de Britten werd dé werkelijkheid voor de Boeren.

Polemiek en jingoïsme

De reactie van de Nederlandse kranten was net voor het uitbreken van de oorlog over het algemeen polemisch van aard. Zo reageerde een journalist in het *Algemeen Handelsblad* als door een adder gebeten, toen hij hoorde dat de Britten de Boeren van barbaarsheid verweten omdat Engelse onderdanen niet veilig door de Zuid Afrikaanse Republiek konden trekken. De Nederlandse journalist deed die bewering af als '(...) leugens van de Rhodes-pers', aangezien hij wist dat een Engelse dame met twee kinderen zonder problemen door de Republiek had gereisd en die Britse vrouw de Boeren tijdens de tocht bestempelde als goed en hoffelijk.⁷⁷ Op de voorpagina van diezelfde krant viel op 10 oktober, als commentaar op berichten uit de Engelse pers dat Britse vluchtelingen mensonwaardig waren behandeld, te lezen dat de getroffen Britten toch hun beklag hadden kunnen doen bij de bevoegde overheden en dat dit vast en zeker (Engelse) verhalen waren, die dienden als '(...) middelen om tegen de Boeren stemming te maken'.⁷⁸ De Nederlandse pers gebruikte hier steevast de Britse kranten als kop van jut en vergoelijkte de daden van de Boeren door een Engelse aantijging van scherpe repliek te voorzien. De Nederlandse pers vereenzelvigde zich met de Boeren en Engeland werd

---

⁷⁴ Baden-Powell, *Sketches in Mafeking & East Africa*, 62; Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, XIII.

⁷⁵ Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 57.

⁷⁶ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 10 oktober 1899, 9; 'Particulier telegram van de Locomotief', *De Locomotief*, 10 oktober 1899, 3.

⁷⁷ 'Engeland en de Z.-A. Republiek', *Algemeen Handelsblad*, 10 oktober 1899, 2.

⁷⁸ 'Engeland en Transvaal', *Algemeen Handelsblad*, 10 oktober 1899, 1.

als de gemeenschappelijke vijand beschouwd. Zo heeft een journalist van *De Tijd* het over 'de vijandelijke stad' als hij het over Mafeking heeft en beschouwt hij 'John Bull' oftewel Engeland als de vijand.⁷⁹ De Nederlandse kranten zijn duidelijk op de hand van de Boeren. Door zich te vereenzelvigen met de Boeren, nemen zij fel stelling tegen de Britse vijand. De Engelsen worden op allerlei manieren zwart gemaakt en in de maanden voor het beleg van de stad worden zij omschreven als lasteraars, stemmingmakers en leugenaars. De Nederlandse pers had, zo kort voor het begin van het wapengeweld, Groot-Brittannië literair de oorlog verklaard.

Op een indirecte manier was die verslaggeving ook een uiting van nationalistisch sentiment, omdat de Boeren als afstammelingen en broeders van de Nederlanders werden gezien. De Boeren waren immers Nederlanders, niet alleen omdat zij nazaten waren van de Hollanders die in de zeventiende eeuw voet aan wal hadden gezet maar ook vanwege de culturele verwantschap. De Afrikaanse taal die de Boeren spraken was, volgens vele Nederlanders, een afgeleide vorm van het Nederlands. Kiewiet de Jonge, verbonden aan de pro-Boer vereniging het *Algemeen Nederlandsch Verbond*, meende zelfs dat Nederlands de enige erkende taal was in de republieken.⁸⁰ Door de veronderstelde stam- en culturele verwantschap kregen de Boeren de volledige steun van menig Nederlandse journalist. Hierbij werden de Boeren pontificaal tegenover de Britten geplaatst, als zijnde goed tegen kwaad. Dat het anti-Britse en pro-Boer sentiment goed samengingen bleek wel uit een artikel, dat in het *Algemeen Handelsblad* gepubliceerd werd, van de - toen in Leiden lesgevende - hoogleraar P.J. Blok. Daarin beschuldigde hij de Britten van jingoïsme en vroeg hij de Engelsen om afstand te doen van hun imperialistische Afrikaanse droom, om zodoende de Boerenrepublieken de vrijheid te geven die zij verdienden.⁸¹ Het getuigt van enige ironie dat Petrus Blok afkeurend schreef over het (Britse) jingoïsme, terwijl hij zich zelf, doordat hij zich afzette tegen de Britten en opkwam voor de Boeren, schuldig maakte aan een Nederlands vorm van jingoïsme. Er wordt immers voldaan aan alle kenmerken van de betekenis die, onder andere Hobson, gaf aan jingoïsme. Op een indirecte manier was er namelijk sprake van een fel patriotisme, dat zich uitte in een verbondenheid met de Boeren en een pro-Boer berichtgeving en er bestond een gezamenlijke vijand, namelijk Engeland.

Generaal Cronjé had inmiddels zijn plannen om het treinstadje hermetisch af te

---

⁷⁹ 'Buitenland', *De Tijd*, 10 oktober 1899, 1.

⁸⁰ H.J. Kiewiet de Jonge, *Inleiding tot een algemeen nederlandsch verbond: uittreksel uit de openingsrede voor het taal- en letterkundig congres* (Dordrecht 1897) 12.

sluiten gevolg gegeven door zijn bevel om de laatste ontsnappingsroutes af te sluiten. Dat dit nooit lukte, blijkt wel uit de ontsnapping van de Reuters journalist J.E. Pearson die op 11 november, een maand na de start van het beleg, door de Boerenlijnes glipte om zijn nieuws over de belegering van de stad wereldkundig te maken.⁸² Aan Engelse zijde maakte Baden-Powell ondertussen, zo lang het nog kon, gretig van de tijd gebruik om door middel van het treinspoor wapens, munitie en eten naar de stad te vervoeren. De vrouwen en kinderen werden, in de anders lege terugkerende trein, naar Kaapstad geëvacueerd. Hier was de nodige haast bij, aangezien er een gereede kans bestond dat de trein door de Boeren gekaapt of de spoorlijn gesaboteerd zou worden. Die vrees werd dan ook waarheid.

VERDEDIGING EN AANVAL

Het eerste wapengekletter

Een tweede trein vol vrouwen en kinderen, die op het punt stond om te vertrekken uit Mafeking, zou de tocht naar het zuiden nooit maken. De dames en hun kroost behoorden tot de groep van 229 blanke vrouwen en 405 blanke kinderen,⁸³ die het beleg in Mafeking moesten uitzingen, omdat het treinspoor op 12 oktober 1899 bij Kraaipan, ongeveer 30 mijlen ten zuiden van Mafeking, door de Boeren was gesaboteerd. De commando's, onder aanvoering van Koos De La Rey, derailleurden een gepantserde trein die vanuit het zuiden met munitie en kanonnen op weg was naar de stad.

Het eerste wapenfeit van de tweede Boerenoorlog deed zich aldus voor bij het treinstation te Kraaipan. Vlak daarna sloot het net zich rond de stad. Mafeking stond er nu alleen voor en was afgesloten van de buitenwereld. De aanvoer van munitie en wapens en de evacuatie van 'weerloze' non-belligerenten kwam zodoende tot een halt. Dat eerste wapengekletter maakte nogal indruk op de Nederlandse pers. Een paar dagen later verscheen er een nieuwsartikel in de *Middelburgsche Courant* waarin Londen op de hak werd genomen, omdat 'de lasteraars' beweerden dat de gederailleurde trein was aangevallen, terwijl er weerloze vrouwen en kinderen uit Mafeking aan boord waren. Dát kon uiteraard niet waar zijn en ook al was het waar, dan nog stonden de Boeren in hun recht.⁸⁴ Een journalist van *Het Nieuws van den Dag* reageerde zowat nog feller toen hij die

---

⁸¹ 'Engeland en Nederland', *Algemeen Handelsblad*, 28 augustus 1899, 2.

⁸² Plaatje, *Mafeking diary*, 149.

⁸³ Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 29.

⁸⁴ 'Mafeking', *Middelburgsche Courant*, 16 oktober 1899, 6.

Engelse aantijging in de *Daily News* las en kreeg naar eigen zeggen 'Eene hartklopping (...)'.⁸⁵ Toch had die Nederlandse correspondent wel gelijk toen hij opschreef dat de Britse bewering nooit waar kon zijn, omdat de gederailleerde trein naar het noorden (Mafeking) ging en niet naar het zuiden (Kaapstad), waar alle Britse vrouwen en kinderen naar toe reisden. Andere kranten waren genuanceerder in hun oordeel, zo was de berichtgeving van het *Algemeen Handelsblad*, *Rotterdamsch Dagblad* en het *Nieuwsblad van het Noorden* over het eerste oorlogsgeweld veel gematigder van toon.⁸⁶ Ook het katholieke dagblad *De Tijd* liet zich minder door emoties meeslepen maar kon het toch niet laten om aan zijn lezers mede te delen dat het wel erg gesteld moest zijn met de afweer van Mafeking, omdat de Boeren twee kanonnen aan boord van het voertuig vonden, die naast verouderd ook nog eens van een licht kaliber waren.⁸⁷ De Nederlandse journalisten gingen op dezelfde lijn door als tijdens de voorbereiding op het beleg. De daden van de Boeren waren rechtvaardig en de Britten, die verkondigden laster. De Nederlandse pers verdedigde de Boeren met hand en tand en zocht na de literaire oorlogsverklaring nu echt het schriftelijke gevecht op.

Op dezelfde dag dat de trein ontspoorde, marcheerden de mannen van Cronjé naar Mafeking. De Boeren lieten er geen gras over groeien. Het eerste schot van de oorlog was nog nauwelijks gelost of de commando's stelden het plan in werking om de stadsbevolking op haar knieën te dwingen. Over de aantallen manschappen die aan beide zijden vochten, lopen de meningen nogal uiteen. Volgens Martin Marix Evans werden Baden-Powell en zijn twaalfhonderd manschappen door vijfduizend Boeren belegerd.⁸⁸ Dat lijkt geenszins correct te zijn, aangezien er geen rekening is gehouden met de inheemse soldaten die aan Engelse zijde vochten en met het gegeven dat het aantal belegeraars gedurende het beleg fluctueerde. Zo meent John Comaroff dat tienduizend Boeren zich na één belegeringsmaand rond Mafeking hadden verzameld en dat er na 18 november, bij het vertrek van Cronjé en de zesduizend Boeren die hij in zijn kielzog meenam om de strijd elders aan te gaan, vierduizend *burghers* achterbleven om het beleg voort te zetten.⁸⁹ Dat aantal van tienduizend Boeren lijkt overeen te komen met historici, die stellen dat in de begindagen van de oorlog één vijfde deel van het Boerenleger aan

---

⁸⁵ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 16 oktober 1899, 6.

⁸⁶ 'Engeland en de Z-A Republiek', *Algemeen Handelsblad*, 14 oktober 1899, 1; 'Buitenland', *Rotterdamsch Dagblad*, 16 oktober 1899, 18; 'Latere Berichten', *Nieuwsblad van het Noorden*, 15 oktober 1899, 2.

⁸⁷ 'Buitenland', *De Tijd*, 15 oktober 1899, 1.

⁸⁸ M.M., Evans, *The Boer war* (Oxford 1999) 17.

⁸⁹ Plaatje, *Mafeking diary*, 149.

Mafeking werd gebonden.⁹⁰ Met het vorderen van de oorlog en het toenemen van het aantal Engelse manschappen in Zuid-Afrika, werd zodoende een deel van de Boerenstrijdmacht bij de stad weggevoerd omdat het noodzakelijk was om elders de strijd tegen de Britten voort te zetten. Zover was het echter nog lang niet, wat er op het eerste gezicht uitzag als een schermutseling, werd op 14 oktober 1899 nabij Mafeking een volledige confrontatie.

Lord Charles Cavendish-Bentinck leidde op die zaterdag net voor het ochtendgloren een verkenningssmissie langs de spoorlijn, vier mijlen buiten de stad, toen hij en zijn manschappen slaags raakten met een grote groep Boeren. De Britten trokken zich terug en riepen de hulp in van hun landgenoten, waarna prompt een gepantserde trein de stad uit kwam stomen, die hulp bood. Baden-Powell gaf Charles FitzClarence, de achterkleinzoon van de Engelse Koning Willem IV (1765-1837), en een groep van ongeveer zeventig man het bevel om de rechterflank van de trein te dekken. Dat bevel volstrekt negerend, vielen zij, in plaats van de terugtocht te dekken, vol bravoure de vierhonderd stomverbaasde Boeren aan, waarna Lord Cavendish-Bentinck, tot groot geluk van de mannen, met een in de haast opgetrommeld kanon aan kwam zetten en hiermee de dag redde.⁹¹ Het resultaat van dit alles was dat er aan Engelse zijde 'slechts' twee doden en dertien gewonden waren te bespeuren maar aan de kant van de Boeren sloeg de balans negatiever uit, met naar schatting 53 doden en 107 gewonden.⁹² Een ietwat ondoordachte actie van FitzClarence die uiteindelijk toch goed afliep doordat hij moed en doorzettingsvermogen toonde. Typisch een actie die Baden-Powell zou goedkeuren. De kolonel schreef niet voor niets dat een man fouten mocht maken maar als hij een dwaling beging hij in ieder geval moest proberen om die met energie om te buigen tot een succes.⁹³ De toon was gezet, het beleg kon voor de Boeren nog wel eens langer duren dan van tevoren was gedacht.

Een literaire oorlog

Ondertussen was er bij het Nederlandse journaal weinig over die eerste gevechten bij Mafeking bekend. Soms was de wens de vader van de gedachte, zo blijkt uit nieuwsberichten in *De Tijd* op 15 oktober en *Het Nieuws van den Dag* op 16 oktober, waarin melding wordt gemaakt van een Boerenaanval op Mafeking, terwijl de eerste

---

⁹⁰ Dugmore e.a., *The boy*, 81.

⁹¹ Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 51-52.

⁹² Ibidem, 52.

⁹³ Dugmore e.a., *The boy*, 88.

innamepoging pas tien dagen later zou plaatsvinden.⁹⁴ Eén van de Nederlandse kranten baseerde zich op een telegram van Reuters, klaarblijkelijk wist het Brits persbureau ook niet wat er aan de hand was. De eerste Nederlandse berichten verschenen een paar dagen na de confrontatie in de kranten. Wederom waren de ogen van de Nederlandse journalisten gericht op de Britse kranten. Op 19 oktober bekeek een correspondent van *Het Nieuws van den Dag*, op zoek naar informatie en bij gebrek aan 'officiële' berichten, vol argwaan de Engelse kranten en raakte hij teleurgesteld toen hij in die bladen las dat er tijdens die eerste gevechten driehonderd doden aan de zijde van de Boeren te betreuren waren.⁹⁵ Hij geloofde dat bericht simpelweg niet, overigens terecht zo bleek later. Toch werd dat Britse bericht in de krant gepubliceerd maar wél met de mededeling dat de lezers uiteraard aan de betrouwbaarheid van die informatie moesten twijfelen. De Britse pers was simpelweg niet te vertrouwen.

Eén dag later richtte diezelfde krant zich dan ook op andere 'objectieve' bronnen. De *Volkstem* uit de Zuid-Afrikaanse Republiek moest soelaas brengen, die courant moest helaas wel erkennen dat er tijdens het gevecht minimaal zestig Boeren het leven lieten maar wist desondanks wel positief af te sluiten door iedereen op het hart te drukken dat de ingenomen stelling van de boeren voor Mafeking voortreffelijk moest zijn en vast en zeker de overwinning zou garanderen.⁹⁶ Dat aantal van zestig slachtoffers kwam inderdaad meer in de buurt van het werkelijke cijfer van gesneuvelde Boeren maar de *Volkstem* bleek, in vergelijking met de Engelse kranten, niet minder patriottisch te zijn. *Het Nieuws van den Dag* nam dat nationalistische sentiment zonder blikken of blozen over en koos bewust om meer waarde te hechten aan Zuid-Afrikaans nieuws. Het nieuws uit Zuid-Afrika was dus even gekleurd als de informatie uit Groot-Brittannië. De Nederlandse pers twijfelde niet aan het nieuws uit Zuid-Afrika want de Boeren waren wél te vertrouwen, dus het nieuws moest ook betrouwbaar zijn. De verslaggeving over die eerste slag buiten de stadsgrenzen werd dus voor een groot deel gevormd door buitenlandse berichten. De Boeren keken niet graag terug op die noodlottige zaterdag, 14 oktober 1899 zou de Boeren rond Mafeking lang bijblijven. Door de grote verliezen die zij leden, waren zij minder geneigd om risico's te nemen.

Dat blijkt wel uit de allereerste poging om de stad in te nemen. Op 25 oktober 1899 begon de aanval, die voorafgegaan werd door een heftig bombardement. De artillerie van

---

⁹⁴ 'Aanval op Mafeking', *De Tijd*, 15 oktober 1899, 2; 'Berichten van Reuter's Company', *Het Nieuws van den Dag*, 16 oktober 1899, 25.

⁹⁵ 'Buitenlandsch nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 19 oktober 1899, 9.

de Boeren bestond uit tien kanonnen, waarvan het zwaarste geschut, de Creusot, op 22 oktober, nét voor de eerste bestorming, ingezet werd.⁹⁷ Dat zware geschut, door de belegerden ook wel angstig *Big gun* genoemd, bracht grote schade toe aan de stad én het moreel van de inwoners. Na het spervuur, vielen de commando's de stad van twee kanten aan. Vanuit het westen kreeg de *Stadt*, het oudste gedeelte van Mafeking, het zwaar te verduren en vanuit het oosten liepen de Boeren zich stuk op de verdedigingswallen van de stad. De bestorming mislukte jammerlijk, onder andere omdat de inheemse verdedigers (Tshidi Barolong) zich kranig verweerden.⁹⁸ Een aanval met veel doorzettingsvermogen was dit niet geweest, de Boeren hadden zich gericht op de (veronderstelde) zwakke plekken in de stadsverdediging maar hadden zich bij de minste weerstand teruggetrokken. Die vreemde strijdwijze werd ingegeven door het advies van Paul Kruger om situaties te vermijden, waarin meer dan vijftig Boeren het leven zouden kunnen laten.⁹⁹ Dat aantal doden was echter al op 14 oktober bereikt, bij de confrontatie net buiten Mafeking en de Boeren waren daardoor huiverig geworden om nog meer mensenlevens te verspillen. De belegeraars zochten derhalve voorzichtig en omslachtig de aanval en zij hielden die tactiek hardnekkig vol tot nét voor de bevrijding van de stad, toen zij in een wanhoopsoffensief nog eenmaal de aanval zochten. Toch volgde er nog een tweede innamepoging. De Boeren vielen op 31 oktober het zuidelijk gelegen fort (*Cannon Kopje*) aan, dat een sleutelpositie vervulde in de verdediging van de stad. Vroeg in de ochtend volgde een artilleriebarrage van een half uur, waarna de infanterie vol goede moed aan de opmars begon. Die moed zank hun in de schoenen toen bleek hoe groot de Engelse weerstand was. De Boeren vielen een cirkelvormig stenen fort aan, dat bemand werd door zevenenvijftig leden van de *British South-African Police*. Op het allerlaatste moment was het fort nog verstevigd, omdat het bastion moderne granaten niet kon weerstaan.¹⁰⁰ De Britse politieagenten bleven geduldig wachten tot de commando's binnen schootbereik waren en zij legden toen de Boeren het vuur aan de schenen. Het resultaat was voor de Boeren wederom teleurstellend. De ambulances reden af en aan naar het slagveld om de gewonde en dode Boeren op te halen.

De berichtgeving in het *Algemeen Handelsblad* over dat gevecht – overigens zeventien

---

⁹⁶ 'Buitenlandsch nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 20 oktober 1899, 9.

⁹⁷ Baden-Powell, *Sketches in Mafeking & East Africa*, 60; Plaatje, *Mafeking diary*, 26; Dugmore e.a., *The boy*, 81.

⁹⁸ Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 53.

⁹⁹ Dugmore e.a., *The boy*, 81.

¹⁰⁰ F.D., Baillie, *Mafeking: A diary of the siege* (Londen 1900) 26, 40.

dagen na dato - is sober maar wel eerlijk en de courant schrijft dat na vijf uren strijd de 'grootsen' aanval werd afgeslagen.¹⁰¹ Het katholieke dagblad *De Tijd*, die het credo *Dieu et mon Droit*, oftewel God en mijn recht, op de voorpagina had staan, vond dat hun onrecht werd aangedaan, toen zij het onjuiste nieuws van een Reuters telegram letterlijk overnam, waarin melding werd gemaakt van de dood van Piet Cronjé, terwijl die nog springlevend was.¹⁰² Die onwaarheid zette kwaad bloed bij de redactie van de krant. Wederom ageerde een Nederlands dagblad tegen de Britse verslaggeving. Ditmaal was Reuters de klos. Al was het Britse bericht onwaar, de reactie van *De Tijd* was buiten proporties. Tegen die tijd wilde de krant simpelweg geen slecht nieuws meer horen over de Boeren. De broeders en verre neven uit Zuid-Afrika streden voor een goede zaak, dus hoopte de krant dan ook vurig op een goede afloop. Wel greep de Brits patriottische pers tegen die tijd alle Engelse successen aan, om die vervolgens breed uit te meten in het landelijke nieuws. Er was dan ook sprake van een wisselwerking, een felle reactie van de Britten leidde tot een felle reactie van de Nederlanders. Het Britse jingoïsme kende wel degelijk zijn tegenhanger in Nederland. De Nederlandse pers kon al dat blijde nieuws maar moeilijk verdragen en dat betekende uiteindelijk weer dat menig krant zich ageerde tegen de Britse berichtgeving. Naast het bij het Nederlandse journaal aanwezige pro-Boer sentiment was er in toenemende mate sprake van Anglofobie, zo vond de *Nieuwe Tilburgsche Courant* dat het rechtsbewustzijn van het Engelse volk 'in bewusteloosheid' was geraakt en schreef *De Tijd* dat de grootsprakige berichtgeving aan de overzijde van het kanaal de mond gesnoerd diende te worden door de toekomstige en niet uit te blijven successen van de Boeren.¹⁰³ Die anti-Britse emoties sloten goed aan bij de gevoelens van sympathie voor de Boeren. De Nederlandse pers vocht een literaire oorlog tegen de Britten.

Ethische kwesties

Na de mislukte innamepogingen in oktober brak er een andere fase in de belegering aan, een frontale aanval werd in zijn geheel, tot één wanhopige poging vlak voor de bevrijding, van de kaart geveegd. Cronjé en zijn opvolger Generaal Snyman kwamen tot de conclusie dat de bevolking van de stad door middel van bombardementen en uithongering tot overgave gedwongen moest worden. Door die beslissing waren ook vrouwen en kinderen, oftewel non-belligerenten, de klos. De Boerenbevelhebbers wisten

---

¹⁰¹ 'Algemeene berichten', *Algemeen Handelsblad*, 17 november 1899, 2.

¹⁰² 'De Oorlog', *De Tijd*, 23 november 1899, 1.

¹⁰³ 'De Engelsch-Transvaalsche Oorlog en de oorzaak', *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 1 november 1899, 1; 'De ramp der muilezels – Bange verwachtingen.', *De Tijd*, 3 november 1899, 1.

dat zij ingrijpende besluiten moesten nemen en dan vooral op moraal gebied. Was het bijvoorbeeld ethisch verantwoord om het kamp van de vrouwen en kinderen te bombarderen en om hen uit te hongeren? In een oorlog waarin de Engelsen werden voorgesteld als de agressieve Bijbelse reus Goliath en de Boeren als de fiere en rechtvaardige David,¹⁰⁴ viel de belegering van Mafeking voor de Nederlandse pers moeilijk te rijmen met die oudtestamentische vergelijking, aangezien de Engelsen de belegerden (onderdrukten) en de Boeren de belegeraars (agressors) waren. De Engelsen bevonden zich in een benarde positie en zij waren het ook die het zwaar te verduren kregen tijdens het beleg. Dat beeld kon de Nederlandse pers moeilijk verenigen met de imperialistische mogendheid, die met veel tromgeroffel de Atlantische oceaan overvoer om die vrome en vrijheidsliebende Boeren hun land af te pakken, zoals de Nederlandse journalistiek dat graag aan haar lezers voorschotelde. Toch wist de Nederlandse pers een verklaring voor die gênante tegenstrijdigheid te vinden.

Het was een moeilijk opdracht voor de Nederlandse kranten om de aantijgingen van de Britse pers te weerleggen, die rapporteerde over bewuste bombardementen op het vrouwenkamp in de stad. Baden-Powell was immers furieus over het 'onwaardige' gedrag van Snyman en hij betichtte de opperbevelhebber van de Boeren ervan dat hij expres de schuilplaats van de vrouwen en kinderen beschoot. Volgens zijn zeggen werd dat heenkomen op één dag zesentwintig keer getroffen door honderdpond granaten.¹⁰⁵ Dát was volgens de kolonel ver beneden peil en behoorde niet voor te komen in een 'geciviliseerde' oorlog. Al vroeg in de oorlog beschuldigden de Britten de Boeren van oneervol gedrag. Baden-Powell klaagde steen en been. In een bericht dat de kolonel rechtstreeks naar Londen stuurde en op 16 november in de Maasstad op papier werd gezet, schreef Baden-Powell dat de Boeren maar door bleven gaan met het bombarderen van vrouwen en kinderen,¹⁰⁶ een handelswijze die volgens hem niet door de beugel kon. Iets ten zuidoosten van de Maasstad, in Tilburg, vonden ze Baden-Powell maar een grof heer, die grote leugens aan het Engelse publiek verkondigde, dat het nieuws jammer genoeg ook nog eens voor zoete koek aannam. De *Tilburgsche Courant* meende zelfs dat Baden-Powell het aan zichzelf te danken had dat er op het vrouwenkamp werd geschoten omdat hij, in plaats van vrouwen en kinderen, soldaten in het heenkomen

---

¹⁰⁴ 'Onze vredesconferentie nu reeds geparodieerd', *Tilburgsche Courant*, 8 oktober 1899, 1; 'Oorlogs-caricaturen II. Tijdens den oorlog', *De Locomotief*, 5 januari 1900, 1.

¹⁰⁵ Baden-Powell, *Sketches in Mafeking & East Africa*, 64.

¹⁰⁶ 'Telegrammen', *Rotterdamsch Dagblad*, 16 november 1899, 2.

huisvestte.¹⁰⁷ Iets wat niet aannemelijk lijkt, aangezien het vrouwenkamp buiten de stad lag en er geen soldatenstellingen waren. Er werd dus op de man gespeeld en Baden-Powell werd daarbij niet gespaard. Dat de man een rooskleurig beeld van de belegering schetste, lijkt wel evident. In maart stak difterie de kop op in de stad en maakte, vooral onder vrouwen en kinderen, veel slachtoffers. Toch rapporteerde Baden-Powell aan het oppercommando dat het goed ging met de algemene gezondheid en dat de gemoedsgesteldheid uitstekend was.¹⁰⁸ Mafeking werd het toonbeeld van de Engelse natie, een stad wier inwoners moedig en vastberaden alle ontberingen ondergingen. Dat beeld werd door de Nederlandse kranten niet gedeeld, integendeel de Boeren hadden alle recht om de Britten het vuur aan de schenen te leggen.

Het veelgehoorde *All well* van Baden-Powell werd daarom terzijde geschoven, de Nederlandse pers creëerde een eigen waarheid. Er werd aan beide kanten propaganda gevoerd. Door de Britse pers die een positief en hoopvol beeld van het beleg schetsten en door de Nederlandse pers, die de Boeren als één van ons en als de 'Verbondenen' beschouwden,¹⁰⁹ om de *burghers* een hart onder de riem te steken. Nationalistisch was de Nederlandse berichtgeving dan ook, de verbondenheid met de nazaten was onmiskenbaar. De Hollandse driekleur was nota bene terug te vinden in de vlaggen van de Zuid Afrikaanse Republiek en Oranje-Vrijstaat, hoe konden zij zich niet verbonden voelen met die stamverwanten? De Nederlanders voelden zich trots op de Boeren want zij behoorden immers tot de 'Hollandschen stam'. De Nederlandse pers gaf de verbeelde gemeenschap van de Boeren nog meer vorm. Het losgemaakte patriottisme in combinatie met de haat voor de Britten, zorgde voor een Nederlands jingoïsme. Eén die een spiegelbeeld was van het Britse jingoïsme. De patriottistische Britten hadden de Boeren als vijand. De vaderlandslievende Nederlanders hadden de Britten als vijand verklaard. Bij beide landen was er sprake van een duidelijke vijand en een overspannen liefde voor het vaderland. Alleen uitte het Nederlandse nationalisme zich op een indirecte manier, namelijk in de liefde voor de Boeren. De Boeren waren nazaten van de Nederlanders, daardoor maakten zij ook deel uit van de Nederlandse natie.

De anti-Britse houding had ondertussen extreme vormen aangenomen. Op de vraag of het bombarderen van vrouwen en kinderen door de Boeren gepast was, werd dan ook bevestigend geantwoord. De Nederlandse pers gebruikte een omgekeerde retoriek; het

---

¹⁰⁷ 'Een grof heer', *Tilburgsche Courant*, 21 januari 1900, 1.

¹⁰⁸ Baden-Powell, *Sketches in Mafeking & East Africa*, 30-31.

¹⁰⁹ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 22 januari 1900, 19.

was *juist* ongepast van de Britten om in de strijd continu rode en witte vlaggen te gebruiken, daardoor konden de commando's immers niet meer bepalen of er op die aangegeven plekken daadwerkelijk vrouwen, kinderen en gewonden bevonden en moesten ze wel het ziekenhuis, klooster en vrouwenkamp bestoken. Soms was het weerwoord van de Hollandse kranten kort en krachtig. Op het vernemen van het Britse nieuws dat het vrouwenkamp door de Boeren werd gebombardeerd, schreef een journalist van de *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant* simpelweg dat hij twijfels had over de betrouwbaarheid van de bron.¹¹⁰ Daarmee was voor hem de kous af. *Het Nieuws van den Dag* viel een paar dagen daarvoor het persbureau Reuters aan, toen die vermeldde dat een klein meisje in het vrouwenkamp door een Boerengranaat was gedood en deed dit af als lasterpraat.¹¹¹ Korter kon het niet, het nieuws van de Britten was gewoon niet waar.

Een ander ethisch vraagstuk had te maken met de zwarte bevolking, wat moesten de Boeren doen met vluchtende en uitgemergelde kleurlingen, die het zichtbaar zwaarder hadden in de stad en bij gebrek aan voedsel uit Mafeking werden gezet? Dat er veel zwarte monden te voeden waren, blijkt wel uit een brief van de gerechtelijke commissaris te Mafeking, die schreef dat er aan het begin van het beleg 7.500 inheemsen aanwezig waren in de stad.¹¹² Volgens *De Tijd* zwierf het 'spook van de honger' al op 25 oktober door de straten van Mafeking, Kimberley en Ladysmith.¹¹³ Die bewering lijkt overdreven en geldt zeker niet voor alle belegerden in de stad. Zo werd de rijke blanke elite met kerstmis in het Mafeking hotel Riesle's getrakteerd op een uitgebreid acht gangendiner en kon de gast uit tien verschillende hoofdmenu's kiezen, variërend van lam en schaap tot speenvarken, terwijl in het gekleurde vluchtelingenkamp tegen die tijd al twee mensen aan de honger waren gestorven.¹¹⁴ Een zalige kerst werd blijkbaar niet iedereen gegund.

Dat dit aantal slechts de top van de ijsberg vormde, blijkt wel uit een schatting die ervan uitgaat dat er tijdens het beleg meer dan duizend zwarten door voedseltekort zijn omgekomen.¹¹⁵ Terwijl de Britse hotelgasten hun buiken rond aten, werden er plannen gesmeed om de zwarte bevolking bij gebrek aan voedsel de stad uit te gooien. Hierbij was 'De Wolf' niet die geciviliseerde heer zoals hij zich graag voordeed, zo is het welbekend

---

¹¹⁰ 'Buitenland', *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant*, 24 januari 1900, 5.

¹¹¹ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 19 januari 1900, 7.

¹¹² R. Vigne, 'From the light into the Dark: two letters from the relief of Mafeking', *Quarterly bulletin of the National Library of South Africa* 58 (2004) 142.

¹¹³ 'Buitenland', *De Tijd*, 25 oktober 1899, 1.

¹¹⁴ Dugmore e.a., *The boy*, 141-142.

dat Baden-Powell de zwarte bevolking uit de stad zette om de rantsoenen van de blanke bevolking te sparen, wetende dat er een goede kans bestond dat de Boeren het vuur op de zwarte vluchtelingen zouden openen.¹¹⁶ Na kerst werd de hongersnood onder de donkergekleurde bevolking echt schrijnend en gedurende de rest van het beleg zou dat alleen maar erger worden. In uiterste wanhoop aten zwarte mensen reeds begraven honden en paarden op en was er zelfs sprake van kannibalisme.¹¹⁷ Het Nederlandse journaal besefte wel degelijk dat de 'kaffers', de bijnaam voor de zwarte bevolking, honger leden tijdens het beleg maar gaf hier verder geen oordeel over, als was het de normaalste zaak. De *Tilburgsche Courant* berichtte op 21 januari 1900 dan ook dat twee muilezels, die door een granaat waren geraakt, door zwarten waren opgegeten en schrijft daarna hardvochtig en zegevierend: '(...) een zeker teken dat Mafeking de scherpste van het beleg voelt'.¹¹⁸ Het nieuwsartikel had als sarcastische titel "Alles wel", onderhand geloofde geen enkele Hollandse krant meer dat het de stedelingen goed verging. Een krappe twee maanden later schreef een journalist van het *Algemeen Handelsblad*, op basis van nieuws van het Britse *Times*, dat de 'kaffers' omkwamen van de honger, verder maakte hij er geen woorden meer aan vuil.¹¹⁹ De Boeren dwongen de inwoners van Mafeking tot verhongeren maar de gekleurde inwoner moest het voornamelijk ontgelden. Aan het einde van het beleg kreeg een zwarte belegerde vier procent van het dagrantsoen van een blanke stadsinwoner.¹²⁰ Over een oneerlijke verdeling gesproken. Door de Nederlandse kranten werd er geen traan om gelaten, het ging immers om 'kaffers'.

In maart en april kwam door de honger een exodus van zwarte mensen op gang, zo schreef *Het Nieuws van den Dag* halverwege maart dat Baden-Powell al 'zijn kaffers' de stad uitstuurde omdat de stad in een schrijnende toestand verkeerde en voegde daar hoopvol aan toe dat zij de Boeren dat kleine succes zo graag gunde.¹²¹ De uittocht van de inheemsen werd dus als een teken van Britse zwakte gezien, het einde van het beleg moest nabij zijn, want de stad liep leeg en kon dus elk moment ingenomen worden. Er werd door de *Het Nieuws van den Dag* nog geen aandacht geschonken aan het Britse bevrijdingsleger, dat langzaam vanuit Kimberley naar Mafeking oprukte. Hier hield het *Leidsch Dagblad* wel rekening mee, op 21 maart liet de courant zijn lezers weten dat bij

¹¹⁵ P. Warwick, *Black People and the South-African War 1899-1902* (Cambridge 1983) 37.

¹¹⁶ Morgan, 'The Boer war and the Media', 7.

¹¹⁷ Warwick, *Black People and the South-African War*, 36-37.

¹¹⁸ "'Alles wel'", *Tilburgsche Courant*, 21 januari 1900, 2.

¹¹⁹ 'Uit Mafeking', *Algemeen Handelsblad*, 14 maart 1900, 3.

¹²⁰ Dugmore e.a., *The boy*, 151.

¹²¹ 'Buitenlandsch nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 14 maart 1900, 11.

Veertien-Stromen fel strijd was geleverd en dat de Engelsen in de stad dachten dat Cronjé zich had overgegeven.¹²² Dat geloofde de redactie echter niet, want de Engelsen probeerden de Boeren simpelweg op een dwaalspoor te zetten. Wanneer Mafeking zou vallen, dát hield de Nederlandse pers bezig. In de Nederlandse pers bestond hierover, door de tegenstrijdige berichten, veel onduidelijkheid. Speculaties, pro-Boer en anti-Brits van karakter, waren het gevolg. Ondertussen zette de uittocht van de zwarte bevolking zich in de eerste week van april door, toen zevenhonderd inheemse vrouwen (Tshidi-Barolong) de stad uit probeerden te komen, slechts tien slaagden hierin maar nog geen week later wisten tweehonderd zwarte vrouwen wél ongemerkt door de Boerenlinies te glippen.¹²³ Het water stond de inheemsen tot de lippen, zij liepen liever het risico om neergeschoten te worden dan dat zij dood gingen van de honger. Toch zou het lijden van de inheemse inwoners alsook de overige stedelingen niet lang meer duren.

De laatste patriottische aanval

Op 12 mei deed Commandant Eloff, met het vooruitzicht dat de Britten binnen enkele dagen Mafeking zouden bereiken, een laatste poging om de stad in te nemen. De spanning was al enkele weken te snijden omdat aan beide kanten de geruchten de ronde deden dat een bevrijdingsleger in aantocht was. Dat was ook daadwerkelijk het geval, de vliegende colonne van Mahon was vanuit het zuiden in aantocht. *Het Nieuws van den Dag* maakte melding van die Britse colonne en merkte op dat vanwege de geforceerde dag- en nachtmarsen dat leger weinig waard kon zijn.¹²⁴ De sfeer werd als gevolg van de toenemende spanning almaar grimmiger, de messen werden geslepen voor een definitieve confrontatie. Op 6 mei werd door de Boeren een begrafenisstoet beschoten en de agitatie liep daardoor zo hoog op dat zelfs de zondag - de enige dag in de week waarop de beide partijen de geweren neerlegden - niet meer heilig was.¹²⁵ De sfeer was in de voorgaande maanden niet altijd zó vijandig geweest, af en toe was er zelfs sprake van begrip. Zo werd er tijdens de – toen nog geldende - rustdag per ongeluk een kanon afgeschoten door de Engelse Luitenant Greenfield, die zonder blikken of blozen en met gevaar voor eigen leven, op de Boeren afstapte om zijn excuses aan te bieden, waarop het geheel werd beslecht met het schudden van handen en het uitdelen van kranten en sigaretten.¹²⁶ De situatie was echter drastisch veranderd en verre van begripvol, beide partijen konden

---

¹²² 'Mafeking', *Leidsch Dagblad*, 21 maart 1900, 4.

¹²³ Warwick, *Black People and the South-African War*, 37-38.

¹²⁴ 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 15 mei 1900, 3.

¹²⁵ Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 135-136.

elkaars bloed wel drinken. De man die aan de zijde van de Boeren de inname moest leiden was een kleinzoon van Kruger en een vastberaden en zelfverzekerde man. Hij had zoveel zelfvertrouwen en charisma dat hij, voordat de strijd was gestreden, een journalist van Reuters sprak, die prompt daarop een bericht de wereld inzond dat Mafeking was gevallen.¹²⁷ Dat bericht werd gretig opgepikt door de Nederlandse kranten. Het Friese dagblad *Frisia* schreef op basis van dat onjuiste bericht dat Mafeking eindelijk was gevallen en complimenteerde Baden-Powell en zijn mannen voor het kranige verweer en had niets dan bewondering en sympathie voor de belegerden maar was toch blij dat de stad door de Boeren was ingenomen.¹²⁸ Op dezelfde pagina stond overigens ook een telegram uit Pretoria, waarop te lezen was dat de stad nog steeds niet ingenomen was. Een lezer van de krant *Frisia* moet op die dag écht de kluts kwijt zijn geraakt. Het onware Reuters bericht verspreidde zich als een olievlek. Een journalist van het *Nieuwsblad van het Noorden* begreep dat hij in de maling was genomen, vol verbittering schreef hij: 'Voor de zooveelste maal zijn wij eens beetgenomen door een telegram uit Lorenzo Marquez, al heeft ook ditmaal Reuters in Londen er schuld aan (...)'.¹²⁹

De Britten werden zodoende door de Nederlandse pers wederom beschuldigd van leugens en lasterpraat. De stemming van het journaal was, zo vlak voor de bevrijding, nog hoopvol. Het kon immers nog alle kanten opgaan. De geruchten dat de Boeren de stad hadden ingenomen, deed het hart sneller kloppen voor de Boeren en het vaderland. Duidelijk is het dat de vijandelijke Engelsen op de korrel werden genomen door patriottische journalisten. In de verslaggeving over het beleg van Mafeking kan dan ook worden gesproken van een Nederlands jingoïsme. Dat patriottisme bestond alleen in een afgeleide vorm, door middel van de Boeren voelden de Nederlandse journalisten zich namelijk trots op hun vaderland. Toch was er bij de Nederlandse berichtgeving over Mafeking minder sprake van expliciete verwijzingen naar het roemruchte Nederlandse verleden, dat volgens Van Sas een grote rol speelde bij het Nederlands jingoïsme.¹³⁰ Natuurlijk werd er door de pers af en toe een nadrukkelijke verwijzing gemaakt naar het verleden maar dat was niet veelvuldig het geval. Impliciet was die verwijzing naar het verleden wel aanwezig, dat bleek alleen al uit de in de krantenartikelen veelvuldig gebruikte woorden: stamverwanten, broeders, verbonden en neven. Van een

---

¹²⁶ Baden-Powell, *Sketches in Mafeking & East Africa*, 65.

¹²⁷ Dugmore e.a., *The boy*, 168.

¹²⁸ 'Mafeking is gevallen', *Frisia*, 19 mei 1900, 2.

¹²⁹ 'Engeland en de Z.-Afrikaansche Republieken', *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 mei 1900, 1.

¹³⁰ Van Sas, *De Metamorfose van Nederland*, 565.

Nederlands jingoïsme, waarbij de Nederlanders enkel en alleen Zuid-Afrikaanse (Boeren)bronnen gebruikten, zoals Hobson dat beweerde, was evenmin sprake. Zoals al eerder in deze these is beargumenteerd, maakten de Nederlandse journalisten van veel verschillende bronnen gebruik. Patriotisme en anglofobie speelden evenwel een duidelijke rol bij de verslaggeving over het beleg van Mafeking.

Op het moment dat het onjuiste Reuters bericht de ronde deed was de bestorming van Mafeking nog niet eens begonnen. Het plan van Sarel Eloff om de stad in te nemen, was niettemin veelbelovend en had zeker kans van slagen. De commandant wilde de *stadt* in het westen binnenvallen, daar waar de verdediging als zwak werd verondersteld, omdat die uit uitgehongerde inheemsen bestond. Cruciaal in het geheel was dat Snyman een aanval in het oosten zou veinzen om de Britse troepen weg te lokken van de plek waar Eloff de stad zou bestormen. Die aanval van Snyman zou nooit tot stand komen, er werd wel geschoten maar het garnizoen had niet de indruk dat er écht een frontale aanval uit het oosten zou komen, waardoor de verdediging zich relatief gemakkelijk kon hergroeperen en meester werd van de situatie. Boze tongen beweren dat Snyman de aanval opzettelijk heeft gesaboteerd omdat anders zijn eigen disfunctioneren als leider tijdens het beleg aan het licht was gekomen.¹³¹ De (Tshidi) Barolong speelden op die dag een belangrijke rol voor de Engelsen, zij sneden de 290 manschappen van Eloff van de rest van de Boerentroepen af en wisten uiteindelijk die groep weer op te splitsen in drie delen. Commandant Eloff moest zich overgeven en betaalde voor zijn moedige maar gewaagde plan een hoge prijs, zeventien gesneuvelde Boeren en iets meer dan honderd krijgsgevangenen, tevens waren er zeventig vermisten die hoogstwaarschijnlijk een gruwelijke dood stierven.¹³² Zo vlak voor het einde van het beleg was dat een hard gelag voor de Boeren. Veel had het uiteindelijk toch niet uitgemaakt, want de uit Kimberley komende kolonel Bryan Mahon en zijn 1.100 soldaten, sloten zich op 15 mei bij Massibi, 25 kilometer buiten de stad, aan bij groep van 800 mannen die onder bevel stond van burggraaf en kolonel Herbert Plumer.¹³³ Gebroederlijk trokken zij op naar Mafeking maar moesten ondertussen eerst nog wel afrekenen met de ongeveer 2.000 Boeren die nog rond de stad waren gelegerd. Daar slaagden zij evenwel in. Op 16 mei, vier dagen na de mislukte inname van Eloff, maakte een vooruitgeschoven patrouille van de Mahon

---

¹³¹ Dugmore e.a., *The boy*, 169.

¹³² Flower-Smith e.a., *Mafeking!*, 146.

¹³³ Dugmore e.a., *The boy*, 174-175.

colonne, bij het vallen van de avond, contact met het stadsgarnizoen.¹³⁴ Een dag later zou de rest van de legermacht volgen en stond Baden-Powell oog in oog met zijn broer, die tot de bevrijders behoorde.

---

¹³⁴ Cavendish, 'The relief of Mafeking', 53.

CONCLUSIE

De berichtgeving van de Nederlandse pers over het beleg van Mafeking was gekleurd en zonder twijfel waren de Nederlandse kranten op de hand van de Boeren en anti-Brits. De Nederlandse journalisten namen het voor de Boeren op, omdat zij zich verbonden voelden met de afstammelingen van de Hollanders, die in een ver verleden in Zuid-Afrika aan wal waren gekomen. Nazaten, broeders en neven, het zat allemaal in de familiale sfeer, de Boeren maakten immers deel uit van een groter geheel en dat was Nederland. In dat kader moest ook de wens, om van de republieken een twaalfde provincie te maken, worden gezien. Dat verlangen kon volgens sommigen een realiteit worden door de vermeende stam- en cultuurverwantschap te benadrukken. Indirect werd de strijd van de verwante Boeren dan ook een strijd van de Nederlanders.

Aan het einde van de negentiende eeuw lijkt er sprake te zijn van een Nederlands jingoïsme. Indien gekeken wordt naar de definitie die Hobson toekende aan jingoïsme, dan wordt aan alle kenmerken van die betekenis voldaan. Zo was er bij de Nederlandse verslaggeving over het beleg van Mafeking sprake van een overspannen patriotisme en werd Groot-Brittannië voorgesteld als de vijand. Wel is er sprake van een indirecte vorm van nationalisme. In de veronderstelling van de Nederlandse journalisten waren de Boeren afstammelingen van de Hollanders en maakten zij als het ware deel uit van de Nederlandse natie. Zo behoorden de Boeren tot een 'Groter Nederland'. De trots voor de verre familieleden van de 'Hollandschen stam', leidde tot een fel patriottisch gevoel bij de Nederlandse journalisten.

Het argument van Hobson dat er rond de eeuwwisseling een Nederlands jingoïsme bestond, omdat de Nederlanders zich alleen baseerden op bronnen van Boeren, lijkt geenszins waar te zijn. De Nederlandse kranten maakten immers gebruik van veel verschillende, waaronder ook Britse, bronnen. Een Nederlands jingoïsme, zoals Van Sas dat voorstelt, lijkt dan ook meer voor de hand liggend. Volgens hem speelde het roemrijke verleden van Nederland een grote rol bij het Nederlands jingoïsme. In de berichtgeving van de Nederlandse pers over de belegering van Mafeking komt een verwijzing naar het verleden echter niet vaak duidelijk naar voren. In de nieuwsberichten over de stad werd zo nu en dan een vergelijking gemaakt met de Nederlanders uit de zestiende- en zeventiende eeuw. Af en toe sprak een journalist over het memorabele verleden van de Hollanders en werden de Boeren daar ingepast, zo kende Holland ook een vrijheidsstrijd tegen imperialisten en moest Nederland het als klein land ook redden

te midden van machtige naties. Toch kwam die historische vergelijking niet expliciet naar voren in de Nederlandse verslaggeving over de belegering van Mafeking. Impliciet was die verwijzing naar het verleden wel duidelijk aanwezig. Stamverwanten, bloedbroeders en neven waren woorden die veel voorkwamen in de krantenartikelen over het beleg en die woorden impliceren dan ook dat er voor de journalisten een duidelijk historisch verband bestond tussen de Boeren en de Nederlanders.

Het pro-Boer sentiment was onmiskenbaar, van objectieve verslaggeving van de Nederlandse pers was geen sprake. De berichtgeving van de Engelsen en dan met name van Baden-Powell werd geridiculiseerd. Leugenaars en lasteraars dat waren de Britten. Met het fanatisme van een zeloot verdedigde de Nederlandse pers de Boeren en viel tegelijkertijd de Engelsen aan. Dat bleek ook uit de ethische vraagstukken die speelden tijdens de belegering. De geestdrift waarmee de pers de bombardementen op het vrouwenkamp goedpraatte en de lijdensweg van de 'kaffers' in de stad negeerde, was opvallend. Niettemin is het wel begrijpelijk waarom de Nederlandse journalisten zo ageerden tegen de Britten, vaak was de berichtgeving van de Britse pers eenzijdig pro-Brits en soms pertinent onwaar. Het Britse jingoïsme zorgde ervoor dat het Nederlandse jingoïsme werd versterkt. Er bestond dus een wisselwerking, in die zin was het Nederlandse jingoïsme een spiegelbeeld van de Britse versie. De Britten hadden de Boeren als vijand en de Nederlandse journalisten beschouwden de Engelsen als hun vijand. In beide landen leidde dat tot een fel patriotisme. Er bestond dus een jingoïsme aan beide zijden van het kanaal.

Na de bevrijding van Mafeking werd de verslaggeving in de Nederlandse kranten kritischer alsook minder anti-Brits. De teleurstelling was dan ook groot toen het meest noordelijke Britse bolwerk in de Kaapkolonie door de Britten werd bevrijd. Na de steden Ladysmith en Kimberley viel nu ook Mafeking in de handen van de Britten en dát resulteerde in een desillusie. De bevrijding van de stad betekende een psychologische klap voor de Boeren, alsmede voor de mensen die op de hand waren van de Boeren. De Nederlandse journalisten stelden hun verwachtingen over de Boerenoorlog bij en menig krant gaf dan ook aan dat de Boeren de oorlog op de lange termijn niet vol konden houden.

BRONNEN

- 'Aan de Westgrens', *Algemeen Handelsblad*, 21 oktober 1899.
- 'Aan de Westgrens', *Algemeen Handelsblad*, 4 november 1899.
- 'Aanval op Mafeking', *De Tijd*, 15 oktober 1899.
- 'Algemeene berichten', *Algemeen Handelsblad*, 17 november 1899.
- 'Al te brutaal', *De Groene Amsterdammer*, 20 mei 1900.
- 'Berichten van Reuter's Company', *Het Nieuws van den Dag*, 14 oktober 1899.
- 'Berichten van Reuter's Company', *Het Nieuws van den Dag*, 16 oktober 1899.
- 'Buitenland', *De Tijd*, 10 oktober 1899.
- 'Buitenland', *De Tijd*, 15 oktober 1899.
- 'Buitenland', *De Tijd*, 25 oktober 1899.
- 'Buitenland', *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche Courant*, 24 januari 1900.
- 'Buitenland', *Rotterdamsch Dagblad*, 10 oktober 1899.
- 'Buitenland', *Rotterdamsch Dagblad*, 16 oktober 1899.
- 'Binnenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 25 februari 1899.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 3 oktober 1899.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 10 oktober 1899.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 16 oktober 1899.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 19 oktober 1899.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 20 oktober 1899.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 19 januari 1900.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 22 januari 1900.
- 'Buitenlandsch nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 14 maart 1900.
- 'Buitenlandsch Nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 15 mei 1900.
- 'Buitenlandsch nieuws', *Het Nieuws van den Dag*, 21 mei 1900.
- 'Buitenlandsch Overzicht', *De Zeeuw*, 21 september 1899.
- 'Correspondentie', *Rotterdamsch Dagblad*, 10 augustus 1899.

‘De druk der belastingen’, *Algemeen Handelsblad*, 21 januari 1900.

‘De Engelsch-Transvaalsche Oorlog en de oorzaak’, *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 1 november 1899.

‘De Oorlog’, *De Tijd*, 23 november 1899.

‘De oorlog tusschen Engeland en Transvaal’, *Rotterdamsch Dagblad*, 8 november 1899.

‘De ramp der muilezels – Bange verwachtingen.’, *De Tijd*, 3 november 1899.

‘De Zuid-Afrikaansche oorlog’, *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 15 oktober 1899.

‘Een grof heer’, *Tilburgsche Courant*, 21 januari 1900.

‘Een herstellingsoord’, *De Locomotief*, 26 juni 1900.

‘Engeland en de Z.-Afrikaansche Republieken’, *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 mei 1900.

‘Engeland en de Z.-A. Republiek’, *Algemeen Handelsblad*, 10 oktober 1899.

‘Engeland en de Z-A Republiek’, *Algemeen Handelsblad*, 14 oktober 1899.

‘Engeland en Nederland’, *Algemeen Handelsblad*, 28 augustus 1899.

‘Engeland en Transvaal’, *Algemeen Handelsblad*, 10 oktober 1899.

‘Generaal Snyman contra Baden-Powell’, *Algemeen Handelsblad*, 30 december 1899.

‘Het ontzet van Mafeking’, *Algemeen Handelsblad*, 20 mei 1900.

‘Laatste Berichten’, *Middelburgsche Courant*, 30 augustus 1899.

‘Latere Berichten’, *Nieuwsblad van het Noorden*, 15 oktober 1899.

‘Mafeking’, *Leidsch Dagblad*, 21 maart 1900.

‘Mafeking’, *Middelburgsche Courant*, 9 oktober 1899.

‘Mafeking is gevallen’, *Frisia*, 19 mei 1900.

‘Mafeking Relief’, *Daily News*, 21 mei 1900.

‘Onze regeering tegenover president Kruger’, *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 20 september 1900.

‘Onze vredesconferentie nu reeds geparodieerd’, *Tilburgsche Courant*, 8 oktober 1899.

‘Oorlogs-caricaturen II. Tijdens den oorlog’, *De Locomotief*, 5 januari 1900.

‘Particulier telegram van de Locomotief’, *De Locomotief*, 10 oktober 1899.

‘Stadsnieuws’, *Rotterdamsch Dagblad*, 28 februari 1899.

- 'Telegrammen', *Rotterdamsch Dagblad*, 16 november 1899.
- 'Transvaal en Engeland', *Algemeen Handelsblad*, 8 oktober 1899.
- 'Uit Amsterdam', *Nieuwsblad van het Noorden*, 17 oktober 1899.
- 'Uit Mafeking', *Algemeen Handelsblad*, 14 maart 1900.
- 'Uit Mafeking', *Middelburgsche Courant*, 14 oktober 1899.
- 'Van den Zuidafrikaanschen oorlog', *Algemeen Handelsblad*, 20 november 1899.

LITERATUURLIJST

- Aerts, R., Liagre Böhl, H. de, Rooy, P. de, Velde, H. te, *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen 1999).
- Anderson, B., *Imagined Communities* (Londen 1991).
- Baden-Powell, R.S.S., *Sketches in Mafeking & East Africa* (Londen 1907).
- Baillie, F.D., *Mafeking: A diary of the siege* (Londen 1900).
- Bossenbroek, M., *Holland op zijn breedst: Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900* (Amsterdam 1996).
- Cavendish, R., 'The relief of Mafeking', *History Today* 50 (2000) 53.
- Clarke (ed.), C., Kaiser (ed.), W., *Culture Wars: Secular-Catholic Conflict in Nineteenth-Century Europe* (Cambridge 2003).
- Connelly, M. (ed.), Welch, D. (ed.), *War and the Media: Reportage and Propaganda, 1900-2003* (Londen 2005).
- Driver, F., Gilbert, D., 'Capital and Empire: Geographies of Imperial London', *Geojournal* 51 (2000).
- Dugmore, H., Hopkins, P., *The boy: Baden-Powell and the siege of Mafeking* (Sandton 1999).
- Evans, M.M., *The Boer war* (Oxford 1999).
- Flower-Smith, M., Yorke, E., *Mafeking!: The story of a siege* (Roodepoort 2000).
- Gellner, E., *Naties en nationalisme* (Vert. uit het Engels; Amsterdam 1994).
- Hajema, L.H., *De glazenwassers van het bestuur: lokale overheid, massapers, burgers en communicatie, Groningen in landelijk perspectief 1945-2001* (Groningen 2001).
- Hobson, J.A., *The Psychology of Jingoism* (Londen 1901).
- Jonckheere, W.F., *Van Mafeking tot Robbeneiland. Zuid-Afrika in de Nederlandse Literatuur 1896-1996* (Nijmegen 1999).
- Karskens, A., *Pleisters op de ogen. De Nederlandse oorlogsverslaggeving van Heiligerlee tot Kosovo* (Amsterdam 2001).
- Kiewiet de Jonge, H.J., *Inleiding tot een algemeen nederlandsch verbond: uittreksel uit de openingsrede voor het taal- en letterkundig congres* (Dordrecht 1897).
- Knippenberg, H., *De religieuze kaart van Nederland: omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden* (Assen 1992).

Krebs, P.M., *Gender, race, and the writing of empire: public discourse and the Boer war* (Cambridge 1999).

Kuitenbrouwer, J.J.V., *A war of words. Dutch pro-Boer propaganda and the South African War* (Amsterdam 2010).

Morgan, K.O., 'The Boer war and the Media', *Twentieth century British history* 13 (2002), 1-16.

Nasson, B., *The War for South Africa: the Anglo-Boer War 1899-1902* (Kaapstad 2010).

Omissi, D.E., Thompson, A.S. (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002).

Plaatje, S.T., Comaroff, J.L. (ed.), *Mafeking diary: a black man's view of a white man's war* (Cambridge 1990).

Saunders, F., Smith, P.T. (ed.), *Mafeking Memories* (Londen 1996).

Van Sas, N.C.F., *De Metamorfose van Nederland: van oude orde naar moderniteit 1750-1900* (Amsterdam 2005).

Vigne, R., 'From the light into the dark: two letters from the relief of Mafeking', *Quarterly Bulletin of the National Library of South Africa* 58 (2004) 139-144.

Warwick, P., *Black people and the South African war 1899-1902* (Cambridge 1983).